

N.F.S. Grundtvig "Om Aabenbaring, Kunst og Vidskab"

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.6, maj 2015

Ændret i version 1.14, april 2019

Denne pdf er en læseversion af værket uden kommentarer. Værket findes digitalt med punktkommentarer, indledning, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

Ændret i version 1.14, april 2019

Tekstkilder

A *Førstetrykket*, 1817 (SJ: 312)

Teksten er etableret af Jon Tafdrup

Punktkommentarer, indledning og tekstredegørelse er skrevet af Jon Tafdrup, redigeret af Klaus Nielsen og Steen Tullberg

Tilsyn ved punktkommentarer og indledning dr.phil. Flemming Lundgreen-Nielsen

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2021

[[A:201]

Om Aabenbaring, Kunst og Vidskab.

At der gives dem, som, uden at høre til de Læsere, jeg skriver for, stundum kige i Dannevirke med et halvt Øie, det har jeg for længe siden beregnet, og at Athenes Fugl altid seer slet, *hvor det er klart*, hører jo til Børne-Lærdommen. Forundre mig kunde det da aldrig, at høre den vakkre lille Fugl synge om Vidtløftigheden og Dunkelheden i mine Betragtninger, thi, siger Giøgen hos Asmus, hver Fugl synger med sit Neb, og jeg finder det ligesaa rigtigt, at fatte sig kort, naar man reflecterer i Blinde, som at beskrive udførlig, hvad man har betragtet med aabne Øine, især naar det er noget, snart Ingen vil troe, før han faaer Troen i Hænderne; og hvad Dunkelheden angaaer, da maa det altid være mig kiært, at Ugler og Muldvarper ikke hos mig finde sig i deres Element. Ukyndige Læ|A:202sere som kalde Vaas hvad de ikke forstaae, har jeg Intet at sige, og Ovenstaaende turde være nok til at hjælpe Smilet frem hos dem, der veed hvorledes Philosopherne af Profession beflitte sig paa

Korthed og Klarhed, naar de udfolde deres Viisdom. Naar jeg da endnu tilføier et lille Ord, da er det kun for at vise min Humanitet, og for, til Stadfæstelse paa Ordsproget: blind Høne finder og et Korn, at bemærke det Udtryk om min Philosophie, at den er en kvælende Røg, baade som overordenlig smigrende, og temmelig træffende, thi hvad vil jeg dog i Grunden andet med min Philosophering, end ryge Ræve ud, som Theologien har stoppet for, eller, om de saa vil, ryge dem inde i Graven!

Da nu saaledes godt Folk, uden at vide det, give mine Betragtninger et saa fordeelagtigt Vidnesbyrd, maa jeg naturligviis føle mig opmuntret til med Flid at fortsætte dem, og hardtad blive for stolt til at undskylde deres Mangler, men slige Undskyldninger høre dog i mine Tanker til en Vidtløftighed, der vel i *Ingens* Mund er overflødig, naar han vil tale med om Ting, der vidt overgaae hans Begreb, men i min turde være nødvendige naar jeg, efter modent Overlæg, finder det passende, at sige mine Tanker om Menneskets aandige Historie, som jeg hverken har Øie til at overse, eller |A:203|giennemskue, men kun til med Forundring at betragte.

Man kunde maaskee synes, at har jeg vovet at tale, og det tildeels med temmelig Fripostighed, om Vidskabs Væld og første Grunde, om Menneskets Vilkaar og Bestemmelse, da sømmer det sig neppe at yttre Forlegenhed ved Overgangen til en Beskrivelse af Menneske-Livets historiske Ytringer, thi en saadan kunde synes at vidne mindre om Beskedenhed, end om den ubetimelige Opdagelse, at de forrige Betragtninger vare Luftsyn, som Historien ei lod sig overtale til, paa Jorden at stadfæste. Imidlertid, Oprigtighed er det Træk i mine Bog-Staver, som jeg ikke finder min Regning ved at udslette eller formindske, om jeg saa end derved kunde blive Verdens ypperste Skrive-Mester, og jeg kan da ingenlunde dølg, at jeg, under den Betragtning jeg her agter at meddele, har befundet, og tildeels endnu befunder mig i stor Forlegenhed. At Grunden skulde være den omtalde, sørgelige, troer jeg vel ikke, thi ogsaa deri staaer jeg betydelig langt neden under Tidens store Philosopher, at jeg bestandig holdt mig ved Jorden ∴ ved Historien, og hvad Historien har selv indskudt, forskyder den vel ikke, men jeg tør haabe, at de Kyndige vil indsee, |A:204|min Forlegenhed er netop Følgen af det inderlige Forbund med Historien, nødvendig Følgen af de Sandheder jeg har stræbt at udvikle: om Vidskabs *Adels*-Byrd, og korte Skridt paa lange Bane. *Hvor* vi skal finde Vidskab, det var nemt at sige, thi skiøndt der vel har været Enkelte, og een var alt for mange, som indbildte sig, der i den lille Finger var meer Forstand, end i den *hele Haand*, i deres Hjerne meer end udenfor den, saa er dog Sligt kun Levning af en hedensk Over-Troe, som ikke Magnetismen selv i saa oplyste Dage, tør man haabe, kan opholde, naar Saga med sin Lineal ∴ sin Rune-Stav, kun rører ved den lille Finger, og viser derved tydelig, at hun har *Haand paa Skaftet*, og

Stilk til *Paaske-Lilien*. Med andre Ord: jeg veed jo vel, at der er vise Mestere, som mene, Historien har gjort sit Mester-Stykke, da den frembragde dem, saa de er den Athene, Zeus har i Aartusinder, ja vel fra Evighed, havt Fødsels-Veer for i Panden, og ladt sig trepanere for at skiænke Verden, og, var det sandt, da maa jeg tilstaae, det var ingen Sag at blive viis, og ikke værd at giennemgaae den store Daare-Kiste, for at føle Savnet af, hvad man kan finde i en lille; men jeg skal ikke nægte, at alle Underværker, hvis Mester gjør sig derved selv til Nar, er lidt fordæglige i mine Øine, og Historien løb dog aabenbar med Liimstang, hvis den avlede en Søn med hele Tidens Viisdom, som blev viis ved at foragte den. Ifald jeg altsaa havde end et lille Korn af den drøie Ironie, som man vil sige var engang min egen, og som jeg altsaa vel har givet bort til gode Venner, da vilde jeg slaae Giækken løs, til Lovsang over den, som andensteds, end i Historien, fandt Mennesket forklaret. Nu derimod, da Penne-Kniven, ventelig af hvad den tit har skaaret i, er blevet sløv, nu maa jeg nøies med at file plump, dog troer jeg at Kniven stod endnu til Bedring, naar den blev slebet paa de Visers Steen, og dertil bliver sagtens Leilighed, thi, som jeg mærker, skal den med det Første væltes frem for Sagas Munding.

Min Hoved-Paastand, som man veed er den, at vi begribe ei en Smule meer af Mennesket, end hvad der med Tiden har udviklet og forklaret sig i os, eller og med andre Ord, at vi, saavel aandig, som legemlig avles af vore For-Ældre, og have deres Virkning og Erfaring nærmest baade Liv og Vidskab at takke, det er en Paastand, skulde jeg mene, som det er farligt at nægte, farligt at sige for hvem, der ei trøster sig til at bestaae i Tvekamp mod Saga og sund Fornuft. Dog, selv hvem dertil var noksom kiæk eller fræk, maatte føle, at jeg |A:206| er langt mindre forvoven, i det jeg, kun som Vaaben-Drager for Saga, med hendes Handske udæsker til Kamp, i hendes hvælvede Skjold-Borg føler mig tryg, og tvivler ei paa, at Kværn-Bider, i hendes *Haand*, vil formaae at skiære *Kiød* som Klæde, og kløve hvert Avind-Skjold, som løftes mod Tidernes Dronning og Fædrene-Landet.

Min anden Paastand er den, at Riget og Magten og Æren er *Sandheds* alene, at Alt hvad der haver i Verden *sin Tid* og *sit Sted*, er kun en Virkning af den evige Sandheds almægtige Kraft, maa nødvendig afbilde hans Tanker, som skabt ved hans Ord, og kan, paa sit høieste Trin, kun *afbilde* ham selv, som et Værk af hans Haand, med et Glimt af Hans Lys, og en Gnist af Hans Aande. I Mennesket seer jeg den underfulde Skabning, som finder i sig hvad Verden betyder, i det han betyder hvad Guddommen er; og hvem kan vel, uden at modsige Sandhed og lyvte sig selv, underkiende min Paastand, anfægte mit Syn! Usømmelig var i det mindste enhver Undskyldning af mig, fordi jeg dømmer hver Fornuft fra Livet, som vil, afsindig og formastelig, opklavre paa den Konge-

Stoel der hører ene evig Sandhed til, saavelsom og fordi jeg hverken vil forkaste Adels-Brevet, som den store Konge naadig gav vor Slægt, ei heller kiende |A:207|nogen Afskrift deraf gyldig, naar den fattes Aandens Seigl, og ei indrømme nogen Deel i Adelskabet, som ei vil være Kongen troe, og følge Ham i Leding mod hans Avindsmand, den Løgnens Fyrste, som forbrød sit Lehn, og vil af Sandheds Tempel danne sig et Afguds-Huus, og af Befæstningen en Røver-Borg. Man vise mig, at der er ingen Løgn i Verden, og, falder det for svart, da vise man kun Mueligheden af, at *Løgn* kan *oprinde*, hvor der *ei* er *Villie*, eller, om man heller vil, at en løgnagtig Villie er ingen Synd, er ingen Trods *mod Sandhed!* Men, kan man Intet af alt dette, da tænke man kun ei at vinde Spil, ved at udskrige mine Taler for uudholdelig vidtløftige, for dunkle, for spidsfindige og sværmeriske, og hvad de alt maae hedde i de Visers Mund, som ikke fatte, at de røbe derved kun Forlegenhed, og Ubekvemhed til at behandle, ei Sproget blot, men hvad som her er Hoved-Sagen, Tanker og Begreber. Vidtløftighed, som falsk Udførlighed, vanhælder Talen, naar man bemøder Læseren med lang Gientagelse af hvad han veed, Opregning af hvad der bør forudsættes, hvad Ingen spørger eller tvivler om. Den Ufuldkommenhed der findes i hvert Sprog og i hver Hjerne, er Borgen for, at heller ikke mine Taler kan staae netop Maal for Sandheds Øine, men at den |A:208|Korthed, som vel al min Skrift beviser er mig kiærest, volder Misforstand og unødvendig Kiv, at hvad jeg siger min Tids-Alder, er ei hvad den siger sig selv, at den er langt fra at finde Beviserne for hvad jeg siger, overflødige, og at jeg, hvor jeg er vidtløftigst, dog er kort i Sammenligning med dem af alle Partier, der have handlet om de menneskelige Vilkaar, det barer man sig vel for at nægte, saa for *Vidtløftighedens* Skyld kan min Tale aldrig være uudholdelig. Hvad Dunkelhed angaaer, da veed jeg vel, at den er min som alle Menneskers Lod, i Betragtning af aandelige Ting, og Menneske-Tale er altid mere og mindre en Skye for Aanden ∴ for Sandhedens Soel, men at jeg stræber af al min Kraft at fortynde den Skye, det maa man vel see, og det tør jeg sige, at hvem der ikke vil giennem mit Ord see mig ind i Hjerte og Hjerne, hvem der ikke vil vide, hvad jeg mener og dømmer, maa lade min Skrift ulæst eller dog ubetænkt, og før man da kan med Føie gøre den Paastand, at der i min Hjerne, fremfor i andres, er dunkelt, da maa man vise, at det staaer klart for andre som ligger dunkelt hos mig, eller dog klare, hvad jeg kalder dunkelt. Sværmerie skal maaskee betyde al Troe paa en Guddom, i hvem vi leve og røres og ere, og vee mig da, om jeg ikke |A:209|var Sværmer, selv hvis min Forstand ei mægtede at fatte den Stadfæstelse paa Sandheden, jeg nu finder i Tidernes Løb og Tankernes Love! men dobbelt vee mig, om jeg, med den Forstand Gud gav mig, kunde paa noget Stade tabe Gud af Sigte, og løfte mig paa Taae mod Ham, hvis Fod-Skammel Jorden kun er! Er

Sværmerie derimod kun det, at tage sin egen eller andres Drøm og Indbildning om de guddommelige Ting og Menneske-Livet for Sandhed, da veed jeg mig derfor saa fri, som vel nogen; thi for skuffende Forestillinger er Ingen af os reen, det giælder kun om, hvad vi ansee og hvad vi udgive det for, som kun har en tvetydig Hjemmel, og tør jeg end ikke paastaae, at alle mine Ord kan heller i denne Henseende udholde den strængeste Prøve, saa tør jeg dog ikke blot spørge, *hvis* kan det? men ogsaa: om det ikke var min Vises bestandige Omkvæd, at det er Daarskab at bygge sin Troe paa Andet end Guds Sandheds-Ord, og ellers at paastaae for vist, hvad der ei lod sig uimodsigelig vise. At jeg troer Propheternes og Apostlernes Ord, *som Guds*, det er sandt, og tager jeg deri Feil, da er jeg en sværmerisk Daare, som spilder sin Kraft, sit Liv og sin Lykke, men det er min mindste Frygt, og det kan jeg aabenbar see, at er det Ord ikke Guds, da er der ingen Gud, thi Gud maa jo dog være Ti|A:210|odernes Herre, og have al Kraft i sin Haand, og det Ord som har Riget og Magten maa da være Guds, om han er, men nu *er* Han *uimodsigelig*, og ikke den som troer, men den som nægter eller forvansker det hellige Sandheds Ord, han er en Sværmer og Drømmer. Spidsfindighed lægges mig endelig til Last, og den bestaaer deri, at man kløgtig prøver paa, enten at adskille hvad der i Sandhed er sammenføiet, eller at fremtrylle Skin af Sammenhæng, hvor dog i Grunden ingen er. Dette er, som man lettelig indseer, en Lyde, der kun kan findes i hvad man kalder et philosophisk Hoved, og paa eengang at tillægge mig hiin, og aldeles frakiende mig dette, skal man da ikke kalde Spidsfindighed, thi hvad der udgives for sammenhængende, skiøndt det aabenbar er det modsatte, det kalder man *Vrævl*, og det er da Beskyldningen, *ihvad* saa *min* Tale er. Kun vil jeg anmærke, at med sandhedskiærlig Bestræbelse efter at udtrykke sig klart og bestemt, er Spidsfindighed uforenelig, thi denne forudsætter enten Lyst til at slaae sig til Ridder paa Sandhed, eller dog til at glimre paa dens Bekostning, og endelig vil jeg minde om, at af alle Beskyldninger uden Beviis, er neppe nogen mere unyttig, end den for Spidsfindighed, thi hvor den virkelig er, der leger den Skjul, og maa findes, før den kan fattes. |A:211|Er det altsaa Spidsfindighed, hvad jeg kalder Beviis for Sammenhængen mellem Tid og Evighed, og Menneskehedens Medlemmer, samt for det uophørlige Fiendskab mellem en sandfærdig og en løgnagtig Villie, som Grunden til al Strid i Tiden; er det Spidsfindighed, da gribe man den, som en Misdæder! men være belavet paa, at betale Skarp-Retteren selv, thi hverken af Sandhed eller Løgn faaer man sin Umage betalt, da man, ved at halshugge Sandhed, tillige gjør Løgnen brødløs og huusvild, da den kun nærer sig af Tyverie i Sandheds Skygge.

Altsaa, hvad jeg hidindtil i Dannevirke stræbde at udvikle, anseer jeg i Hoved-Sagen for unægtelig Sandhed, i hvis Navn man ei

maa gjøre Complimenter, men nu, da jeg vil vise, hvorvidt jeg er kommet med Sammensmeltningen af de almindelige Sandheder og Menneskets historiske Liv, her maa jeg levere noget, som ei alene i Skikkelsen er ufuldkommet, men selv i Indholden baade ufuldstændigt og tildeels tvivlsomt, og her er da, synes mig, Forlegenheden paa sit rette Sted. Man seer let, paa denne Betragtning Overskrift, saavel som paa den forriges Indhold, at vi nu befinde os paa et Veiskiel, hvor vi enten kan med grundet Tillid følge den christne Aabenbaring, og stræbe at udvikle Sammenhængen mellem dens Dele, og dens Forhold til [|A:212](#)de Troende, altsaa at belyse hvad man kalder det theologiske System; eller vi kan lade Christendommen blive staaende i Historien, og see, hvad vi paa den historiske Vei kan finde om Menneskets aandige Forhold og Ytringer, og det bliver da kun Brudstykker ∴ Tømmer til det historiske System, som det tilkommer Efterslægten at opføre og fuldende. Det kan vel synes underligt, at jeg ikke vælger den Vei, som baade er banet og synes at føre langt nemmere til Maalet, men endnu mere underligt er det dog mig, at Folk, som ønskede mig alt Uheld, har bebrejdet mig, at jeg ei fulgte denne Vei, som, hvad den ellers førde til, dog maatte efter al Sandsynlighed føre mig til et Stade, hvor jeg var farligere at angribe, og sikkrere paa Seier. Det maa da enten være en særdeles Selv-Fornægtelse, som føder den Bebrejdelse, eller ogsaa man maa virkelig indbilde sig, jeg ei formaaede at fremstille Christendommens Sætninger i en tydeligere Sammenhæng og med stærkere Uden-Værker, end de hidtil i *Systemerne* fremtraadte, indbilde sig virkelig, at uagtet man sporer det strængeste Hensyn paa Bibel-Ordet, selv naar jeg vandrer paa videnskabelige Veie, hvor det ikke pleiede at følge med, saa skulde jeg dog ei kunne hitte Rede i min Christendom, naar jeg betragtede den særskilt. Dog, lad min Evne [|A:213](#)dertil kun staa ved sit Værd! det er dog ligevist, at Afmagts-Følelsen kan ei forhindre mig, da den ei hindrer mig fra at forsøge Udviklinger, som ere langt mere vanskelige, og skulde jeg være i Fiendernes Sted, da vilde jeg finde det klogere at ymte om, der laae vel lidt Ærgierrighed til Grund, saa jeg udvalgte hellere at bryde mig en Bane, end frygte Gud og følge Landeveien; men det siger jeg nu naturligviis ikke, maa vel og bare mig, om aldrig for andet, saa for at dølge den Dumhed, jeg i saa Fald har begaaet, ved bestandig at lægge al Vægten paa hvad man, ene ved at følge smukt de gamle Stier, finder: *eenfoldig Tro* med barnligt Haab og inderlig Kiærlighed. Ret mangan Gang, naar jeg læste i vore Dages Bøger og Blade om denne eller hiin af vor Kirkes Lærdomme, at den var ikke bibelsk, eller at den stred mod Fornuftens uimodsigelige Visheder, da bankede mit Hjerte, Kinden glødede, og tit greb jeg vel ogsaa Pennen, for at bevise klart og kiækt, hvad der var saare let, at enten løi de Folk, saa det var en Gru, eller ogsaa de vidste ei selv hvad de sagde, vare blinde Ledere og

Daarer i deres Viisdom. Men, jeg saae det stedse klarere, det nytter ei med Vidskab at ville hævde *Korsets Ord*, det er og bliver dog altid Verdens Vise en Daarlighed, og især i den nærværende Tid |A:214|maa man nok frygte for, med Vidskabs Ord, at gjøre det forfængeligt ∴ berøve det sin Vægt. At Conseqvents, eller med det langt dybere danske Ord: *Sammenhæng*, er noget ganske herligt, og paa det rette Sted, uundværlig, det nægter kun en Daare, men det er med al aandig Sammenhæng, som med den gaadefulde mellem Aand og Legeme: kun hvad der i Hjertet *sammensmeltes*, hænger *rigtig* sammen, og *Samlingen* i Hjernen er kun en løs Forbindelse, en Forestilling om hvad der skulde hænge sammen. Ret som vi da see, at Mennesket dør, naar Hjerte-Baandet brister, uden at det hindres ved den uforanderlige Forestilling om Mennesket, som Aands og Legems levende Samfund, saaledes er og Christendommen død, hvor ei den ganske Lærdom ved Troe sammensmeltes i Hjerter til et *uadskilleligt* Guds-Ord, hvorfra ingen Tyddel kan tages, fordi det betegnes kun der ved en eneste levende Rune, ristet med Guds Finger, af Aanden beseiglet. Det nytter ei det mindste, i og for sig selv, om man med Engle-Forstand i sin Hjerne mægtede at bevise, at Alt, ret som det staaer skrevet, er sandt, sammenføiet af Gud, og maa ikke adskilles, det vilde, *i og for sig selv*, kun nytte til at inddysse, og med Kundskab fordølge Savnet af levende Troe. Vi har ogsaa her Historiens sikke |A:215|Vidnesbyrd for os, thi gaae vi tilbage tohundrede Aar, da spore vi overalt den inderlige Sammenhæng, ei blot mellem Troens Sætninger indbyrdes, men ogsaa mellem dem og Alt hvad man tænkte, uagtet hine Dages Mænd ingenlunde forstod at sammenføie Tanke-Ringen; Sammenhængen var i Hjertet, *Ordet* lod man styre Tankerne, og det forenede hvad der var Eet i Sandheden. Opslaae vi Bøgerne et hundred Aar derefter, da finde vi den samme Skrift-Kundskab, og mere Klogskab, men savne for det meste, og bestandig meer, den inderlige Sammenhæng, og den fremkonstlede *løselige* Forbindelse, i Systemerne fra den Wolfiske Methodes Dage, spaaede bestemt *Opløsningen*, som nu var nær for Haanden, eller rettere, som Pietismen viser, alt begyndt, saa man kan sige: Hovedet prøvede kun paa at redde sig fra Døden, ved at lade hele Kroppen afsætte. Vi veed det, Opløsningen er nu forlænge siden gaaet for sig, og at Christendommen ikke blev, som Hedningers og Catholikers Mythologier: et Aadsel, det kommer aabenbar kun deraf, at den Helliges Been kan aldrig see Forraadnelse. Under-Klæderne ∴ Ceremonierne, kunde man dele og vrage imellem, men Kiortelen ∴ Systemet, lod sig ikke dele, den er, som man saa tit har sagt: *vævet ud i Eet*, om den *trak* man *Straa*, og Vindingen |A:216|var ikke stor, thi det gik her som under Korset, det var *romerske* Soldater som trak *Straa*, Kjortelen var dem meget for vid og sid, den lod sig vel paa en Maade farve op, men *ikke skiære af* til en *Mundering*, og

Grund-Farven skinnede igiennem; man lod den derfor ligge under Korset, hvor den blev fundet af en Røver, som fandt, at den var prægtig til at kaste over *Hovedet*, og lege Spøgelse i. Forstaaer man dette, og er Christen, da seer man vel, jeg har min gode Grund til ei at haste med noget, der ligner et theologisk System; det sande System, den sande *Kirke-Bygning*, er Bibelen, thi den er som *Ordet aabenbaret i Kiød*, den er Christi aandelige *Legeme*, som man kun indbilder sig at kunne slaae ihjel og begrave; enhver som levende troer *det System*, gaaer i *denne Kirke*, bliver Lem paa *dette Legeme*, han, og *kun* han er en Christen, indlemmet i de Helliges Menighed. *Hvad* der er Bibelens Lærdom, det kan enhver betænksom Læser see, alle kan ikke saa lige *samle* det, men dertil ere ogsaa vore Præster, gjøre de, hvad de skal, da fattes Folket som vil høre, og efter Leilighed, læse, ikke Christendoms-*Kundskab*, og hvorledes det egentlig hænger sammen med den forunderlige Aabenbaring, maa, som sagt, Enhver lære i sit eget Hjerte, ved [|A:217](#) med hellig Alvor at forarbeide sin Saliggjørelse, eller han lærer det aldrig, om han saa fik al Verdens Viisdom. Ingenlunde vil jeg dermed sige, at enten en Lærebog eller en offentlig Bekiendelse er unyttig, thi hiin er en nødvendig Børne-Lærdom, og da man har fundet paa, at fortolke Bibelen efter sit eget Hoved, maa det Samfund der *tager den paa Ordet*, nødvendig, i *Modsætning*, ret tydelig bekiende det, ved at være sine Troes-Artikler bekiendt. Ikke heller mener jeg, at en *Lære-Bygning* er overflødig, thi en Lære-Bygning er jo en *Skole*, og det er ganske vist, at ikke alene kunde nu somme Præster vel behøve at tages i Skole, men altid behøve de, der *skal* være Præster, at gaae i Skole; men aldrig kan jeg fragaae, at hvad Præsterne fornemmelig skal lære, er, bogstavelig som man har sagt, at *væve Kirkens Vadmæl*, det vil sige: *simple, stærke, varme* Hverdags-Klæder, thi derfor tage *christne* Folk deres Søndags Klæder paa, og gaae *til Kirke*, for at faae *bødt* ∴ *vævet* sammen, hvad der paa Hverdags-Klædebonnet er i Stykker, og kommer nogen Stodder did, da skal han ei alene kunne vise ham, at han er ussel og nøgen, som han da maa føle selv, men ogsaa kunne væve ham en ærlig Vadmels-Kofte, hvormed han, [|A:218](#) uskiæmmet, kan vandre i et nyt Levnet. Med andre Ord, fordi jeg veed at man har intet Øre for det levende Ord, man kalder det *plat*, fordi man selv lader det *falde til Jorden*: at troe og elske sin Bibel over alt paa Jord, det er vist nok nødvendigt for Præsten, som for Enhver, der vil sit eget Vel, men *det* kan intet Menneske *lære* ham, og naar man ved Høiskolerne prøver paa med Munden at gienføde Præster, da bliver det ogsaa derefter: *i Munden*; men at kiende deres Bibel, samle dens Lærdomme, og see dem i deres Forhold til alle Livets bekiendte Stillinger og Skifter, det kunde, og det skulde Kirkens tilkommende Tjenere læres ganske anderledes, end nutildags, med Mund og Pen. At man tillige, forsaavidt man veed det, siger dem, hvad man af Fornuften kan

svare dem, der angribe Bibelen, følger af sig selv, men man maa komme vel ihu, at *det* kun fattes af de Færreste, men lettelig misbruges, og derfor aldrig glemme at betyde dem, at det er kun en Bisag: *Latin*, som man for Alting ei maa prædike, med mindre man engang skulde nødes til at prædike for eller imod spidsfindige Hedninger. Her seer man den dybere Grund, hvi jeg ikke, uden *leilighedsviis*, og mest paa Strid mod det nymodens tydske Spøgelse paa Kirke-Gaarden, har befattet mig med |A:219| at sige noget af det saare meget, der nu lod sig udvikle om, *hvem* det var der gik i Taaget med Snak hen i Veiret: Morten *Luther* og hans ægte *Afkom*, eller Fornuftens opblæste *naturlige* Børn; *jeg* vil nemlig ikke have det paa min Samvittighed, om de Yngre, som nødvendig efterhaanden maae komme til den Forstand, at Fornuften løb Sur, da den løb Panden mod Kirke-Muren, og har kun Skam af de *Vittigheds-Buler*, den derved vandt, om de da, som, desværre, let kunde skee, indbilde sig, at de af deres Styrke og Fornuft kan troe paa Christum, og komme til Ham; glemme at *Hjertet* skal være *Hoved-Sagen*, og at Bibelen er den eneste Lære-Bygning som kan *staae for Stød*; men kun, naar den faaer Lov at staae paa sine egne Been, paa sin faste, usynlige Grundvold, ei naar den skrues op paa Menneske-Værk, eller skal bæres paa Hovedet. Ordet har meget at sige, som intet Menneske i Støvet kan bære, og hvad man ei kan løfte, skal man lade ligge, men ikke derfor tænke, det er Udskud; indeholder Bibelen al aandelig Sandhed, da er det vist, at vi først hisset lære at forstaae den til Bunds, og at indbilde sig, man i et System kan *udtømme* den, er da endnu langt galere, end om man skrev en Historie |A:220| til sine Dage, og indbildte sig, derved at have udtømt den *hele* Historie, ogsaa de *følgende* Dages, thi en bibelsk Lære-Bygning, naar den er bedst, er jo dog aabenbar ikke andet, end en historisk Beretning om, *hvorvidt* den menneskelige Forstand er kommet i Bibelen; en *fastsat* Lære-Bygning betegnede, naar den var bedst, en *Stilstand* i Aands-Udviklingen ∴ *Søvn*, som Dødens visse Forbud. Dette forvexle man nu kun ikke med en fastsat *Bekiendelse*, thi det maa være *fastsat i Skriften* hvad man skal bekiende sig til, ellers bekiender man kun sin egen Mening om, hvad noget Dunkelt *har at betyde*, og da kan Talen ligesaalidt være om en christelig Lære-Bygning, som om Christendom; thi man maa dog vide *hvad* man skal troe, førend man enten kan give sit Samtykke, eller gjøre Regnskab for *hvad* man troer paa Bibelens Ord. Enten har da Bibelen *ikke aabenbaret* os, hvad vi skal troe, og duer altsaa ikke til at bygge paa, eller ogsaa al Tvist om *Bekiendelsen* maa være kommet deraf, at man ikke har villet stole paa Bibelen, men kun læne sig til den eller spille Giæk med den, og altsaa af Vantroen i større og mindre Grad. At nu det Sidste maa være sandt, naar det Første er Løgn, og man ikke, hvad der er Galmands-Værk, har kivedes om, |A:221| hvad man efter Bibelen skulde troe, uden at vide

hvad den sagde, det er ligefrem, og Kirke-Historien frister ikke til Tvivl; men at det virkelig er meget klart, hvad Bibelen vil vi skal troe, det kan Enhver overbevise sig om, ved at læse den *for Alvor*, og skeer det ikke, er nu alt Andet omsonst, thi nu, da Læsning er blevet alle dem en Nødtørft, der ei vil være Fæ, er det bestemt kun Leeg med vor Guds frygt og Christendom, naar vi ikke læse Bibelen med Alvor og Fliid. Adskiller man nu kun ret Bekiendelse fra Lære-Bygning, omtrent som Luthers Catechismus fra Balles Lærebog, da seer man hvad jeg mener, og maa vel indrømme, at selv for sand Videnskabeligheds Skyld, maa man være meget seen og treven til, at opstille noget, som ligner et bibel-philosophisk Dogme-System, eller til at skrive en Lærebog i Bibel-Vidskab; thi skriver man med aabne Øine, og i Blinde skriver man vist aldrig *baade* tydelig og fiint, da veed man, at det er en *Klak*, som netop er desmere udsat for Misbrug, jo bedre den lykkes, thi da det er langt nemmere at *afskrive*, end at *rette og reenskrive*, vil en nogenlunde forsvarlig Klak altid friste til Stilstand, enstund blive et Afguds-Billede, og siden, ligeledes til Skade, nedrives og *bortkastes* som et saadant. Det burde derfor, mener |A:222| jeg, være baade en Kiærligheds og sand Klogskabs Regel for Enhver, som tiltroer sig lysere Blik i Videnskabeligheden end de fleste Bøglærde i hans Tid, aldrig i nogen Videnskab, og *allermindst* i Theologien, at levere noget der havde Udseende af et *fuldendt* System; men kun give Vink og Brud-Stykker, som man er nødt til at veie og sammenføie med Eftertanke, før man uskiæmmet kan bruge dem. Ikke vil jeg dermed nægte, at noget, der ligner et fuldendt System, kan efter vore Vilkaar, være nødvendigt til Vidskabs Tarv, men at give det skal vist overlades til dem, der netop holde Skridt med Tiden, da vil det gjøre sin Nytte, ikke forgudes, ei heller forkastes, men bruges med Skiønsomhed, og, eftersom Vidskab voxer, rettes og forbedres. Paastaae tør jeg vel ikke, at der jo kan gives Omstændigheder, under hvilke det blev Pligt, for den der turde tiltroe sig et klarere Blik og nogen Indflydelse paa sin Tids-Alder, at reise noget der lignede et philosophisk System, ogsaa med særdeles Betragtning af Bibelens Lærdomme, men deels vil det Tilfælde neppe kunne indtræffe mere end en eneste Gang, og deels kunde det selv da aldrig blive enten Pligt eller Ret, at gjøre meer, end at fremstille Bygningen i sine store Omrids, og lægge en forsvarlig Grundvold; at ville gjøre den klar med |A:223| Tag og Fag vilde være en dobbelt Forbrydelse mod Sandheden, da Historien fordrer *sin Ret*, og det klarere Øie netop maatte see, hvor saare meget der fattedes til at fuldføre Bygningen tilgavns, og hvor meget af Tømmeret der trængde til at prøves i Storm, før det var at lide paa. Aldrig, og allermindst i Aar, bør man fortie, hvilken Hæders-Krands der og fra denne Side svæver over Morten Luthers Grav, langt anderledes høit og blomstrende, end om han havde reist den paa en Bygning, der nu maatte ligget i Gruus,

eller dog staaet, ilde tilredt af Tidens Storme, paa Hæld, til et Skalke-Skjul for dem, der ret godt veed at benytte de enkelte Vagthuse, han nødtes til at bygge paa Grændserne. Hvem kiender Luther! hvem læste ogsaa kun med Eftertanke hans Betragtning de servo arbitrio, og maa ei bekiende, at han havde været Mand for at reise en ganske anderledes Bygning end Melanchtons *Loci*; Mand for, i det Hele at ride Aristoteles til Vands, som vi see i det Enkelte, og som vi veed han, endnu før 1517 reed ham til Vands paa Vittenbergs Høiskole! Hvem kiender Melanchtons Tørhed, Svaghed og Vaklen, og kan ei begribe, at Blodet tit maa være foret Morten i Kinderne, naar han saae hvad der paa Høiskolerne maatte komme ud af det Philippisterie: det Kiephest-Ridt |A:224 mellem Troe og Fornuft! Hvem kiender derhos Tydskernes naturlige Byggelyst, og maa ikke forundres over, at Luther, da han saae, de Boglærde ei vilde nøies med at udlægge Skrifterne til Opbyggelse, at han da ei greb Pennen, og gav dem en Bygning at drages om, som kunde taale et Stød, og, hvordan de vendte sig, nødte dem til at staae paa Bibelens Grund! Men, hvem kiender ogsaa Historien, og kan, hvad der ved fortroelig Samtale med den, kun mellem de Døde hensovne, Luther, ikke er vanskeligt, gjøre sig en Tegning af det Huus Luther, efter sin Forstand, maatte bygget, hvem kiender Sligt, og indseer ikke, at vi maae beundre og takke ham i hans Grav, fordi han ikke bygde sig noget Capel paa Kirke-Gaarden, men anvendte al sin Kraft til, heelt og holdent, at flytte Aandens store Salomons-Tempel til sit Fædrene-Land, og værge det, som en gienfødt Nehemias, mod Hedninger og Samaritaner! Maae vi ikke, i kiærlig Amindelse, høilig beundre den Troens Kæmpe, som, uagtet Fiendernes Flokke fnøs og redte til Storm, ja, uagter han saae, at Vennerne vaagede meer over Forgaarden end over Choret, dog var dristig nok til at stole paa Templets usynlige Vagt, lod haant om at opreise Volde af Jord, og nøiedes med i Taarnet at ophænge Kirke-Klokken, som han |A:225 støbde i Kong Davids Grav af Sølv fra Tharsis, og hvis Klang han mærkede var mægtig til at ringe Christne sammen, og kime Engle ned hver Jule-Morgen, til Skræk for Fiender, og til Fryd for Folket, som fornam, af Glands og hellig Lovsang, at dem var en Frelser født fra Pavens Vold og Tyrkens Mord!

Dog, tør jeg end ei forhindre, at man her, som altid, naar jeg gribes af Lutheri og de andre store Christi Præsters Minde, mærker, at jeg, *for min Person*, er Capellan ved samme Kirke, og længes efter Prædike-Stolen, saa maa jeg dog ei heller give Anledning til at troe, jeg glemmer, hvad jeg er i andres Øine, og hvad jeg har lovet at huske. Dem der altsaa mene, at det Foregaaende er kun en knyttet Næve, hvormed jeg vilde hjælpe paa et blaat Øie, maa jeg minde om, at de tage mærkelig Feil, og at jeg her kun har grebet en god Leilighed til kort og godt at berøre, hvad jeg her ei kunde lade uændset: Forholdet mellem den christne *Aabenbaring* og en *dertil*

svarende Vidskab, mellem Christendom og Theologie i strængeste Forstand. Man veed, at giennem mange Aarhundreder er der blevet stridt om Forholdet mellem Religion, Theologie og Philosophie, *under* den Forudsætning at Bibelen var en guddommelig Aabenbaring, og da |A:226|denne Forudsætning nu er min, som alle Christnes, saa maatte jeg sige, hvad jeg *under* den holdt for vist, nemlig, at Christendommen, for at opfylde sin egenlige Bestemmelse: ved Troen at opreise og saliggjøre den faldne Slægt, ingenlunde trænger til Philosophien, eller kan have andet end Hug med den at skifte, og at Theologien, ved at tage Philosophien i Tjeneste, staaer samme Fare, som alle Fyrster, der omgærde deres Throne med Leie-Tropper: lidt efter lidt at tabe Magten, og i det Høieste beholde Navnet, som Califen i Bagdad. Heraf bliver Følgen, at skal Theologien, desuagtet, tage selv den ægte Philosophie i Tjeneste, da maa det blot være, for med den at beskytte sine yderste Grændser, mod den uægtes Streiferier, og stedse være belavet paa andre og større Strids-Kræfter mod ethvert alvorligt Angreb, thi, saasomt det giælder Liv og Død, og Leie-Tropper ikke har Kæmper i Ryggen, gaae de over til Fienden, især, naar de paa en Maade ere ham beslægtede. Dette Slægtskab vil vi nu stræbe at oprede, i det vi nøiere efterspore Vidskabs Herkomst og øvrige Forhold.

Vi har før bemærket, at al Vidskab skyldte Erfaring sin Opkomst, men ei glemt at bemærke, hvor grovelig denne Sandhed er blevet mistydet og misbrugt; i det man kaldte *Kundskab* om de |A:227|sandselige Tings *indbyrdes* Forhold *Vidskab*, uagtet den Kundskab forholder sig til Vidskab, som Legeme til Sjæl, og kan kun ansees for Vidskab, naar Sjælen har tabt sig i Legemet. Vi anmærkede dengang, at der altsaa maatte gives en højere Erfaring end den sandselige, og at det var ved den Historien blev al sand Vidskabs Kilde, men vi dulgte ikke heller, at det var dunkle Egne vi der ikke bereiste, men pegede kun paa. Om det Dunkle siden for en Deel har klaret sig, vil Tiden lære; men jeg mener, *under* forrige Betragtning at have seet Lysning paa Grændserne, og skal i denne giøre Rede for hvad jeg, om ellers ikke Synet skuffer mig, kan øine.

Fornuften betegner, mener jeg, den menneskelige Individualitet, eller den Bevidsthed, der indbefatter noget Vist i, og udelukker alt Øvrigt af vor Forestilling om os selv, som vi udtrykke med Ordet: *Jeg*. For at undgaae unyttig Tvist og Spilfægterier, erklærede jeg, at Fornuften for mig gierne maatte være ude af Spillet, og erstattes af den høitydske *Jeghed*; men naar jeg bestemt har sagt, hvad jeg, *under* disse Betragtninger, forstaaer ved Fornuft, har jeg ogsaa Lov til at bruge dette giængse Ord i denne Betydning, og det saa meget mere, som man skal see, at det ligesaavel var Mening, |A:228|naar Luther *bandsatte* Fornuften, som naar man siden *canoniserede* den. At nu Fornuften i Mennesket kun har Legemet at bygge paa, at vi kun sandselig kan med Rette betragte os

som adskilte fra alt Andet, og at vi derimod aandig ere Lemmer paa Menneskets store Legeme, og at selv det hele Menneske ingen aandig Skilsmisse maa attraae, eller kan erholde, uden ved at kaste sig i Løgnens og Dødens Arme, men at Mennesket skal betragte sin sandselige Afrunding som en Billed-Lighed, og, uden at see paa sig selv, kun see paa den evige Sandhed, og i Ham, den ene Selvstændige, søge sin Forklaring, det forudsætte vi som beviist, indtil man prøver paa at afbevise det. Da nu ikke alene vor egen Samvittighed, men hvert Sagn fra de forbigangne Dage, lige op til det store Sagn om, *hvorledes* Menneskets Øine oplodes til at see sig selv, vidner, at det er anderledes, at hvert Menneskens Barn, som kommer til Skiels Aar, betragter sig *fornuftigviis* som et Individ i alle Maader, kun efter sin foranderlige Villie mere eller mindre forbundet med Gud og andre Mennesker, hvem han i al Fald kun har Pligter *imod*; saa maae vi heraf, som af Alt hvad vi kiende til Mennesket, slutte at han, ved en ulyksalig Over-Trædelse er traadt ud af sit oprindelige For|A:229hold, og, saavidt mueligt, af sine *Skranker*. At nu imidlertid en Skabning kun moralsk ∴ i sin Villie, ikke virkelig ∴ i Kraft eller Forstand, kan *overskride* sine *Skranker*, det er en følgelig Sag, da Skabningen, for at kunne meer, maatte være Skaberen overlegen i Kraft, hvilket er en Selv-Modsigelse. Var nu Mennesket kun sandselig en *Person* ∴ Noget der fatter og sætter sig, i Modsætning til alt Andet, da maatte han ogsaa, ved at sætte Personligheden som det Høieste hos sig, indskrænke sig til Sandseligheden, og kunde aldrig personlig eller fornuftig lære at kiende Noget, uden *forsaavidt* det var sandseligt. I Fornuften ligger *Forstanden*, som *Fatte*-Evne, og saasnart Fornuften adskiller sig fra den evige Sandhed, eller, hvilket er det Samme, naar Mennesket sætter sig i *Hovedet*, og indbilder sig, han er en *heel Karl*, da maa al hans Forstand blive sandselig, thi vi forstaae en Ting, naar vi fatte den fornuftig, fatte den i sit Forhold til os, Tingene har til os, som *særskilte*, kun et sandseligt Forhold, og kun deri kan vi da, *fornuftigviis*, fatte dem. Naar vi nu betænke os, da finde vi, at Tingene ere, i en vis Henseende, *tre* Slags, enten, saa at sige, *stædige*, forsaavidt de indtage et vist *Rum*, eller *forbigaaende*, forsaavidt de |A:230have kun deres visse *Tid*, eller en Blanding af begge Dele. Denne Inddeling er langt fra at være stræng, da det Ene her bestandig *løber* i det Andet, men den er dog paa en Maade nødvendig *for os*, da vi selv udtrykke Blandingen i høieste Grad, og altsaa maae adskille Tingene efter hvad der i dem har *Overvægten*. Her have vi da den bekjendte Inddeling i *Natur* og *Historie*, som grunder sig derpaa, at en Deel har sin Styrke i at *bestaae*, en anden i at *foregaae*, den ene i at *vise*, den anden i at *begive sig*, den ene Deel skal svare til *hvor* med: *der*, den anden til *naar* med: *da*, og Forstanden skal fatte *hvori* og *hvoraf* det Ene *bestaaer*, *hvorledes* og *hvorfor* det Andet *foregaaer*. Vi see nu let, at alt Historisk, som

vi skal bemærke, forudsætter en *Skikkelse* og *Skue-Plads*, altsaa Natur, ligesom alt Naturligt, om det end ikke *for vore* Øine lider nogen Forandring, dog følger af *Frembringelse* og *Skabning*, altsaa noget Historisk; saa at vi *synes* at maatte *forudsætte* Rummet, men nødes til at slutte derfra til en *foregaaende* Tid, som det *Oprindelige*, hvori alt Naturligt er frembragt og indskudt. Mange turde vel kalde dette en Spidsfindighed, men det var da paa deres egne, ei paa Sandheds Vegne, thi |A:231|baade er det unægtelig sandt, at ingen Ting er skabt, *før Tiden kom*, og at al Ting *maa have sin Tid*, og det er ved denne Opløsning saare vigtigt, at begynde med den rette Ende, da man ellers, istedenfor at løse *Sløifen*, selv skaber sig en Haarde-Knude, som ingen Knappe-Naal kan pille op, og intet Sværd overhugge, uden at Baandet gaaer i Stykker, og Verdens Belte altsaa brister. *Historisk* er altsaa Verden, og historisk maa den fattes, om der skal blive Vidskab af, men til at fatte Verden i sig selv historisk, udfordres, at man maa have været med, og med paa Raad, da Jorden grundfæstedes, og Himlen udspændtes, men det har, saavidt jeg kan skiønne, den menneskelige Fornuft ikke, da den, uden at tale om Andet, i saa Fald sikkert vilde sørget bedre for sin egen Stilling. Ingen, som veed, hvorledes Fornuften, ganske nyelig, gav sig Mine af at have skabt Verden, vil finde Skosen uforskyldt, og Enhver, som vil bruge sund Forstand, maa indrømme, at Fornuften aldrig ved sin egen Hjelp kan komme videre med Verden, end til at fatte, den paa ubegribelig Maade maa være frembragt, af en ganske anderledes Fornuft, og da nu den menneskelige Fornuft selv befinder sig i Verden, maa den, naar den vil følge Sandhed, bekiende, at den dog i Grunden bar sig ligesaa dumt |A:232|ad, ved at lægge sig ud med sin Overmand, som skammeligt ved at ville sætte sin Skaber Stolen for Døren. Hvorvidt Fornuften har været og er sig selv mægtig, det bliver et historisk Spørgsmaal, men at den, ved at bruge sin Forstand bedst, maa komme til den Indsigt, at den i *Grunden* ingen Ting veed, og bør fornægte *sig selv*, og at den, ved at gaae allerraskest paa sin *egen Haand*, dog aldrig kan komme længere end til et Maal og en Regning, som gaaer i det Uendelige, det har vi seet, og den maa ilde have læst vor Tids største Philosopher, der ikke veed, at de i Grunden herom ere temmelig enige. Med Historien føler Fornuften sig imidlertid langt anderledes i Forlegenhed, end med Naturen, vel især fordi Døden er haard at gaae paa, men dog ogsaa, fordi den, naar man skal tale om Vidskab, ei vel lader sig forbigaae, og dog er saare vanskelig at føre sig til Nytte, naar man vil have *Sit for sig selv*. Med Natur-Historien, saaledes som vi her *etymologisk* tage Ordet, gaaer det nogenlunde an, da Omskiftelser, som bestandig gientage sig i en vis Orden, lade sig paa en Maade betragte som noget *Bestandigt*, som *Naturens Orden*, der giver Forstanden et fast Udbytte; men Alt hvad der *gaaer i Spring*, og ikke lader sig beregne, det er den selvkloge

For|A:233nuft en Vederstyggelighed, fordi den ei kan følge med, og har en ond Samvittighed, saa den maa sidde, som den mistænkeligste af alle Podagrister, og har kun den sørgelige Tilflugt, at pine sig med Optænkelse af alle muelige Indvendinger mod *Virkeligheden af*, hvad den *gruer for*. Ingen tænke, at dette er nogen Overdrivelse, thi det er kun en svag Skygge af den gruelige Begivenhed, som er skeet i vore Dage, da Fornuften, af Gru for Historien, gik reent fra Forstanden, erklærede, paa vanvittige Tyranners Viis, alle sine Handlangere, Sandserne, for Forrædere, og murede sig inde i en Spindelvæv, for dog at have noget for sig selv, og sidde paa sit eget. Dog, vi vil ikke gaae Saga i Forkiøbet, hvem det ustridig tilkommer, ædelmodig i et comisk Heltedigt, at hevne sig paa sin Avindsmand, og her skulde vi egentlig kun opdage Fiendskabet, som ei falder svart, da Fornuften, som man veed, har sat en Ære i at hedde Sagas Banemand, eller i det Rygte at den havde gjort Historien til Løgn. Vi indsee ogsaa let, at der maa være Fiendskab, thi Fornuften vil have Ord for at staae paa sine egne Been, men Historien gjør hvert Øieblik en Streg i Regningen, ved at slaae Benene fra den, og det er tungt at døie; Fornuften paastaaer |A:234at den er fri i alle sine Ytringer, men Historien vidner at den er bundet til Tid og Sted, og maa være Virkning af noget Andet, da den er opkommet, og altsaa ikke kan have virket sig selv. At Fornuften, saalænge den staaer paa hvad den kalder sin Ret, skulde blive klog paa Historien, er aldeles umueligt, thi den vil tage Historien sandselig, hvorved den ikke alene indvikler sig i de største Urimeligheder, men tager sig selv ved Næsen, og føler sig da nødt til at kalde den *ubegribelig*, uagtet den derved igien gjør sig selv til Løgner. Den kan ikke indrømme nogen oversandselig Sammenhæng mellem de paa hinanden følgende Slægter, uden derved at indrømme noget, den slet ikke fatter, og tillige fornægte sin Selvstændighed, den maa paastaae, at den i ethvert Menneske kommer *af sig selv, uden at vide det*, og modsiger derved sig selv.

Altsaa, modsige, eller fornægte sig selv, maa den menneskelige Fornuft, hvordan den vender sig, saasnart Talen bliver om dens egen Herkomst og i det Hele om oversandselige Ting; ved Selv-Modsigelse, kan vi begribe, bliver man ikke viis, og om man kan blive det ved Selv-Fornægtelse, er da kun Spørgsmaalet.

Vel har man, i den sidste Tid, stræbt at gaae en Middelvei, eller rettere at gaae paa eengang baa|A:235de frem og tilbage, og meent, at Fornuften paa den Maade kunde tage igien med den ene Haand, hvad den gav bort med den anden; men uagtet det nu vist nok vilde være et Mester-Stykke, ifald det gik an, saa er dog nok hele Vindingen, at man modsiger sig selv *to Gange* i et Aandedræt, og her at faae to Nægtelser til at bekræfte, turde nok falde vanskeligt.

Naar Fornuften opgiver sin Selvstændighed, da sætter den sig under Troens Vinger, men gaaer den ikke fra Forstanden, da prøver

den, hvad der er *troværdigt*. En saadan Prøve synes vel at være saare vanskelig, men er det dog *i sig selv* ikke, naar den foretages fra den rette Side: den moralske, og paa det rette Sted: i Hjertet. Hoved-Sagen er da kun, at Fornuften moralsk fornægter sig selv ∴ gjør Bod, og at Sandheden er aabenbaret, thi ere disse Ting i Rigtighed, da giver den Aabenbaring, som stemmer med Samvittigheden, skiænker Hjertet *Fred og Enighed* med den, sig selv et uforkasteligt Vidnesbyrd. Vel kan det synes tvivlsomt, om den Aabenbaring, der raader Bod paa Hjertets Trang, tillige udklækker Vidskab, men det lod sig dog uden tvivl bevise, at det er en nødvendig Følge, og i al Fald er det klart, at kun en Aabenbaring, der moralsk beviser sin Sandhed, kan blive en fornuftig Gienstand for Troe, og derved udvikle Forstanden til at fatte det Oversandselige.

Her staae vi da ved det historiske Spørgsmaal, om der gives nogen Aabenbaring, et Spørgsmaal, som man veed mange i den senere Tid rask væk have benægtet, og de Fleste, der vare mere betænksomme, erklæret for yderst vanskeligt. Saasnart vi imidlertid have gjort os klart hvad Ordet betyder, indsee vi let, at dette Spørgsmaal maa uopholdelig besvares med: *Ja*, og at det kun er Sagen, om alle Aabenbaringer skulde være Løgn, eller, i modsat Fald, hvilken der er den sande? Vi veed jo, at *Aabenbaring* ligefrem betyder *Kundgiørelse af noget Hemmeligt*, og det er, i Forbigaaende sagt, ret snurrt, at Fichte, i sin Kritik over *al Aabenbaring*, netop gjorde det til et af den sande Aabenbarings Kiendemærker, intet Hemmeligt at kundgiøre ∴ *Intet at aabenbare*. En saadan Aabenbaring see vi let den selvkloge Fornuft maatte blæse ad, og den raadville være ilde tjent med, men at der ogsaa gives et andet Slags, det veed vi, thi, foruden Bibelen, gives der jo Alkoranen, og adskillige Mythologier, der alle kundgiøre Ting, som ere Fornuften en Hemmelighed, aabenbare en vis Forfatning der skal forefindes |A:237| over Menneskets Syns-Kreds, og et vist Forhold, der skal finde Sted mellem det Timelige og Evige, det Jordiske og Himmelske, Menneskelige og Guddommelige. Klart er det, at af disse Aabenbaringer maae vi lære Vidskab, eller opgive Haabet om den, og vist er det, at naar der er en Guddom, som vi veed der maa være, da maa han have aabenbaret sig enten paa en vis naturlig, eller overnaturlig Maade. Ubeseet, falder det nu vist nok rimeligst, at Aabenbaringen er skeet paa naturlig Maade, det vil sige: at Skaberen har udrustet Mennesket med en Evne, der under sin ordenlige Virksomhed aabenbarede det hemmelige Forhold. At denne Evne ikke kunde være Fornuften, har vi seet, da den kun oprindelig er et *Anlæg til at samle*, der under sin ordenlige Virksomhed skulde i al Stilhed kun annamme hvad der som af sig selv faldt i Haanden, og ved at samle sig til en egen Virksomhed, forstyrrede det hele Forhold, og modsatte sig al sand Aabenbaring.

Følelsen kunde det heller ikke være, thi den er af sin Natur sandselig, og det Aandige maatte da først aabenbare sig i noget Sandseligt, før det kunde gjøre Indtryk paa Hjertet. Nu er da kun Indbildnings-Kraften tilbage, og naar tvivlede man heller om, at det var ved hvad vi kalde saa at alt naturligt Syn af Mennesket og Verden i et [A:238](#)høiere Lys, al Aabenbaring deraf i Billedsprog fremkom! Vi har før bemærket, at Indbildnings-Kraften er Menneskets Evne til at have *Forestillinger*, til at annamme Billeder af sig selv og andre Ting, og at den altsaa er det indvortes Øie, der, ligesom det udvortes, kan i Styrke og Liv, Sikkerhed og Klarhed, saavel som og i Farve være saare forskielligt. Det sandselige Øie betragter Tingene som noget i dem selv, og opfatter deres Skygge, men at det er et Fortrin Mennesket har for Dyret at kunne betragte Tingene som Billeder af noget Oversandseligt, det lader sig ikke nægte, da vi have Beviser i Hænderne for at det virkelig er skeet, thi vi have Udsagn om sandselige Tings billedlige Bemærkelse, og Sagn i Billedsprog om det Usynlige, og at Syn her nødvendig maatte *gaae for* Sagn, kan man begribe. Disse Udsagn er det nu vi maa kalde den naturlige, eller *forordnede* Aabenbaring, som gaaer ud paa, at blotte og røbe, hvad det sandselige Dække skjuler.

Man har talt meget om, at denne saakaldte Aabenbaring, kun var et vildt Lystspil, og et tomt Hjernespid, som kun avlede en Mystik og Poesie, der netop var det Modsatte af Sandhed. Naar man ogsaa betragter, hvilke urimelige og tit hinanden modsigende Forestillinger, der paa denne Vei ere [A:239](#)komne til Verden, da kan man ikke nægte, det er en egen Sag, at slaae sin Lid til slige Aabenbaringer, men derfor bliver det ikke mindre vist, at vi her staae paa den eneste Vei, ad hvilken Forestillinger om det Høiere kan besøge os, og at Skaberen: den evige *Sandhed*, umulig kan have nedlagt en Evne i Mennesket, der, under sin *ordenlige* Virksomhed, kunde udklække Løgn. Om man da end vilde sige, at Indbildnings-Kraften skulde indskrænket sig til sandselige Forestillinger, saa blev det lige vist, at den, *ved Menneskets Brøde*, er kommet i Uorden og Vilderede, men at den ikke maatte indskrænke sig til sandselige Forestillinger, da den var bekvem til høiere, er allerede deraf klart, at hvad der, ved Indskrænkning, bliver mindre end det var bekvemt til, er ogsaa i Uorden, og ret klar bliver Sagen, naar vi betænke, at Verdens billedlige Forhold netop er det sande, thi at Skaberen skulde give en Evne til at beskue hans Værk i Sandheds Lys, *for* at den *ikke* dertil skulde bruges, er en grov Selv-Modsigelse. Ere altsaa hine Syner forvirrede og modsigende, da er det ingenlunde, fordi de ere for høie, thi det har, som sagt, ingen Nød, at man bliver, selv kun et Straasbred, høiere ved at slaae med Nakken, og sætte Næsen i Veiret, eller med andre Ord: ved at ville overskride sit [be|A:240](#)skikkede Maal og sine forordnede Grændser; men meget mere maa Forvirringen komme af, at Synspunkten har været skiæv

og Synet sløvet. Aarsagen er nem at finde, thi da Fornuften brød paa sine Skranker, forrykkede den nødvendig Menneskets Standpunkt, stræbde at samle Kræfterne *om sig*, som den fælleds Middelpunkt, og maatte derved forstyrre den hele Indretning. Istedensfor at see Guds Billede i sig, saae Mennesket sin egen Blussel, slog skamfuld Øiet ned, naar han hørde Lyd fra det Høie, og skjulde sig bag Træerne, tittede kun under Bladene, og saae da *naturligviis* ikke længer enten høit eller klart. Selv ogsaa kun fra denne Side, staaer Menneskets Ære ikke til at redde, og en Synder er han, hvordan man dreier ham; just naar man troede allerbedst at have reddet hans Ære, havde man kun ret klart udfoldet hans Skam, thi det er just Synden og Skammen den, at han vilde have nogen Ære for sig selv, da Æren nødvendigviis hører ene Herren til, saa *Han* er nød til at sige: jeg vil ikke give nogen anden min Ære, eller Billeder min Priis. I Forbigaaende maae vi alligevel melde, at man, fra Nathan den Vises Dage, har hvisket om, og nys høirøstet fortalt, at *alle* Aabenbaringer løb i Grunden ud paa Eet, og, uagtet selv det kunde vilde vælte Brøden fra [|A:241](#)Stamfædrene paa deres Børn, og især paa Nathan og dem, der gav alle Aabenbaringer en god Dag, som en god rolig Nat; saa vilde det dog her giøre en mærkelig Forskiel; thi, i saa Fald kunde vi spare Uleiligheden med at vrage mellem Synerne, som da enten alle maatte være falske, eller, da det er umueligt, *alle sande*. Dog, eftersom Spørgsmaalet her ei kan være om, hvad *vi* kan faae ud af de skiæve Syner, naar vi først har fundet de rette, ikke om, hvad vi kan bruge til Sindbillede for Sandheden, naar vi først har den, men om hvad vi kan lide og stole paa, som Billede af den, og Veiledning til den, saa mener jeg man enten selv maa være meget ukyndig, eller indbilde sig andre ere det, naar man vil sige, at Israels Aabenbaring kommer overeens med de hedenske Folkefærds.

Det er da sikkert nok, at vi ikke kan troe hver Aand, men maae prøve Aanderne, om de ere af Gud, og det er, anmærkede vi før, *i sig selv* ikke vanskeligt; da Sandheden maae give sig selv Vidnesbyrd, saasnart Fornuften træder ydmyg og beskeden tilbage paa sin rette Post: *i Samvittigheden*, og forretter ærlig sit Embede, som *Tanke-Samler i Hjertet*. Falder det os nu, desuagtet, vanskeligt at komme i det Rene med vor [|A:242](#)Troe, da er det kun Beviis paa, hvor liden Lyst vi have til at komme *i det Rene med os selv*, og, sandt at sige, saa, naar man først sidder i Dyndet op over Ørerne, er det slet intet Under, baade at man er ikke saa lidet tunghør, og at det koster Umage, før man kommer i Veiret, og at man er treven til i slig en Skikkelse at *komme for Lyset*. Det følger af Nødvendighed, at netop den sande Aabenbaring maa være os modbydelig, da den maa aabenbare vor Skam, og det er da slet intet Under, at de gamle Hedninger, hos hvem Fornuften ei var dumdristig nok til at vrage alt Syn, kaarede det, der stemmede med deres Hjertens-Attraae,

dulgte deres Skyld, eller fremstillede den som en ulykkelig Skiebne, der enten lettelig kunde forsones, eller maatte, saavidt muelig, glemmes og bæres. Vel kan vi ikke forestille os andet, end at Mennesket, før han faldt, havde sande Syner, der vanskelig lode sig glemme, men sammenblande, forvirre og fordunkle, ja efterhaanden skrive i Glemmebogen, lode de sig, og det vilde være et Underværk, hvis det ei skedte overalt, saa det kan slet ikke være os uventet, om vi høre, at kun ved et Underværk frelstes de sande Syner fra Undergang og Fordreielse, kun ved et Underværk fortsattes og udvikledes de; kun ved et Underværk kom det faldne Menneske til Sandheds [|A:243](#)Kundskab, og kun ved et dobbelt til sin forfeilede Bestemmelse.

Fra dette Stade, hvorpaa unægtelig Historien selv sætter os, kan vi da klarlig see, at den Aabenbaring, som udgiver sig for at være fremkommet paa overordentlig Maade, og som Fornuften ei er for at lade giælde, ingenlunde derved vækker nogen grundet Mistanke, men snarere en god Formodning om sin Troværdighed; ja, finder man, at Folket, hos hvem den fremkom, skøndt indtaget for det Underfulde, selv stødte den fra sig, da kan der neppe tænkes nogen anden rimelig Grund, end just dens *Troværdighed* og Sanddruhed; thi kun den sande Prophet kan hades i sit Fædreneland, den falske, som stræber at indaande sit Folks naturlige Attraaer oplivende Kraft, som forguder og i ætherisk Dragt fremstiller deres Hjertes Yndlinger, han maa nødvendig elskes og prises, som en guddommelig Helt, der gjør sit Folk Aandernes Rige underdanigt. Ofte er det desuden bemærket, at Mennesket til alle Tider er stærk hengiven til at troe det Underfulde, et Træk, som ogsaa vel maa være uadskilleligt fra en Skabning, der er sig bevidst som en underfuld Gaade, og maa da vel sagtens naturlig, føle sig hendraget mod en Kreds, hvorfra den synes voldsom løsrevet, maa sagtens, jo mere han føler det Underfulde i Menne[|A:244](#)ske-Livet, lytte efter Toner fra det Ubekjendte, som fra sit Hjem, gribe efter hvert hemmeligt Ord, som det der maaskee kunde løse ham Gaaden. Vel har man i de senere Dage, ligesom fordem i Rom, stræbt at udslette dette Træk, og udtømme Mennesket for al Higen efter Gaadelandet, al Troe paa det Underfulde, men den Bestræbelse kunde umulig lykkes, thi for at lykkes, maatte den kunne borttage det Underfulde af Menneske-Livet, det er: forvandle Mennesket enten til en Gud eller til et umælende Dyr; saalænge der er Spor af Menneskelighed tilbage, maa ogsaa hin Tilbøielighed lade sig spore, der ikke er andet, end den nødvendige Følelse af tvende Verdnens Sammenstød, tvende stridige Kræfters løselige Forbindelse og mægtige Giæring i os, og det Høieste, hvortil vi kan drive det, ved Kamp mod hvad der *oprindelig* hører til vor Art, er at gjøre det i os kraftløst, og hardtad ukiendeligt i en fordreiet Skikkelse. Tilbøieligheden til at troe det Underfulde, kan saaledes udarte til en

udelukkende Forkiærlighed til et vist Slags Urimeligheder og Umueligheder, og Følgen deraf var sidst en *Vanvid*, som kaldte sig selv Fordomsfrihed og Oplysning. Det er jo saaledes aabenbart, at alle Virkninger som Fornuften frakiender Kraften i det Ubekjendte, dem tillægger den enten de sandselige Ting eller sig selv, |A:245 og monne der være anden Forskiel imellem at troe, at en usynlig Gud har skabt Verden, og virker i Alt, og styrer hver Hændelse, og at troe det er den sandselige Verden selv, eller den menneskelige Fornuft, Æren derfor tilkommer, anden Forskiel, end at hint er kun underfuldt, men dette tillige umuligt og selvmodsigende! Dog, selv om man ikke ganske fattede dette, eller kunde indsee, at den Fornuft, der bekæmper *al* Aabenbaring, er bestemt gaaet fra Forstanden, og undgaaer kun andre Daare-Kister, ved at sætte sig fast i en selvgjort af Spindelvæv; saa er det dog nemt at mærke, at Tilbøieligheden til det Underfulde er i de mest vantroe \circ : med vanskabt Troe befængte, Tider, lang mere *udsvævende*, end i de allerfrommeste. Naar vi nemlig først spørge os selv, hvad vi forstaae ved det *Underfulde*, da maa Svaret blive, at derved forstaae vi enhver Virkning, hvis Aarsag vi *ikke begribe*, enten fordi vi slet ingen Aarsag kan opdage, eller fordi os synes der er et mærkeligt Misforhold, i det Virkningen, efter vor Forstand, kræver en Kraft eller Virksomhed, som vi i Aarsagen ei kan opdage. Vi vil nu her slet ikke tale om det fornuftige Rom, hvor Troldmænd ret kom til Ære, da al Guddom bleve til Spot, men vi vil see paa vore egne Dage, vi vil ikke lægge Vægt paa Almuens Hang, som til |A:246 regnes forrige Tider, ikke engang paa den rasende Lyst til urimelige Romaner og Skuespil, og alskens Tasken-Spillerie, nei, kun paa hvad der har giældt for det allerfornuftigste vil vi fæste Øie, paa de tusinde barnagtige Forsøg, baade i det Smaa og det Store, hvoraf netop de, der skoggerloe af al Troe paa det Underfulde, lovede sig de underfuldeste, urimeligste Virkninger. Historien tilhører det at sætte denne Selv-Modsigelse i sine vigtigste Yttringer, et talende Mindes-Mærke, men hvem af os har ikke Exempler nok paa rede Haand, og huske vi blot, hvilket Afguderie man har drevet med Ord, som Fornuft, Oplysning, Frihed, Menneske-Rettigheder, Tolerance, Methode, Smag, Dannelse o. s. v. for ei engang at nævne de philosophiske Skolers Abracadabra, husker man, at det paa eengang blev ligesaa stor en Forbrydelse, ikke at bøie Knæ for slige Ord, som at bøie dem i Jesu Navn; husker man hvilke eventyrlige Virkninger man fuldt og fast troede, maatte, som ved et Trylleslag, fremkomme overalt, hvor slige Ord blev dagligt Mundheld, da maa man vel indrømme, at Overtroe og Vantroer i Grunden ere Eet, og at Fornuften, da det lod, som den forkastede al Aabenbaring, netop hyldede den urimeligste af alle, den nemlig, at *Sandserne skabde Aanden*, netop den samme, i |A:247 Følge hvilken de blindeste Hedninger knælede for Steenhuggerens og Guldsmedens Arbejder,

og kaldte dem sine Guder. At det nu virkelig er saa, at Folk i vore Dage ingenlunde fattes *den* Troskyldighed, som *Pavedommets* Munke ret mærkelig priste under Navn af credulitas \circ : *Letroenhed*, men kun *den Godtroenhed*, som driver til at troe hvad der er Sandhed, uagtet det, i Pagt med Samvittigheden, forfærder, ydmyger og tugter, det maa saare snart vorde uigiendriveligt; thi Overtroen paa det tomme, billedløse Hjernesvind, kan aldrig blive enten almindelig eller langvarig, Flue-Fængeriet i Spindelvæven kan aldrig blive Menig-Mands Sag, og selv de meest bekvemme og forhippede, maae snart, af Tomhed og Kiedsomhed, under Gaben indsove over den methodiske Væv, hvori de have forgabet sig. Hvem som da forsmaaer bogstavelig at bøie Knæ for Stok og Steen, maa, i det høieste og fineste Sandselige: *i Billed-Ordet*, søge noget hvortil hans Tro kan fæste sig, og da skal man vel faae at see, *hvad* det er Menneskets Fornuft har Modbydelighed for: det Underfulde eller *Samvittigheden*.

Jeg tør da troe, at selv hvem der ikke elskede Sandhed, skulde have ondt ved, uden aabenbar Selv-Modsigelse, giennem en indgribende Udvikling, at [|A:248](#)nægte de Hoved-Sætninger, jeg ikke tør ansee det for overflødigt her i faa Ord at gientage. Det er nemlig disse: en Vidskab der ikke forklarer Mennesket i hans unægtelig høieste \circ : oversandselige Forhold, forklarer ham i Grunden slet ikke, og fortjener da ikke Navn af Vidskab. Ligesom Attraae efter oversandselig Vidskab forudsætter et oversandseligt Forhold, og Bestemmelse til at erkiende det, saaledes forudsætter en saadan Vidskab nødvendig en Aabenbaring af Forholdet, den være saa blot naturlig: *mythisk*, eller overnaturlig: *theopneustisk*, Indbildnings-Kraften er den naturlige Evne til at modtage og forbinde oversandselige Forestillinger, og, da det ei kan nægtes, at vi igiennem den have annammet usande og modsigende Forestillinger, saa følger deraf, baade at vi ere faldne fra Sandheden, og at vi ei med Føie kan fæste Troe til nogen mythisk Aabenbaring. Heraf flyder en dobbelt Trang til en theopneustisk, eller af Sandheds Aand *indskudt* Aabenbaring: en almindelig eller moralsk Trang, da vi alle ere deelagtige i Faldet og trænge til at oplyses, saavel om Faldets hele Beskaffenhed, som om en muelig Opreisning; en særdeles eller videnskabelig, forsaavidt det er Slægtens Bestemmelse at komme til Forstand paa sig selv. Er nu Trangen til en overnaturlig Aabenbaring vis, da er [|A:249](#)dens Indfindelse tillige sikker, thi Sandhed vil kiendes, og Kiærlighed vil frelse; hos ethvert Menneske vilde den og bevise sig selv, naar den fik Lov at virke; men den maa have den kiødelige Fornuft imod sig, og det faldne Menneske kan ikke naturlig have *Villie* til at annamme den, da Faldet maa være skeet *med Villie*, og en ond Villie, for at blive god, maae tilintetgiøre sig selv, og af sit Intet skabe noget sig selv modsat, hvilket er en dobbelt Umuelighed. Hvorledes desuagtet, Menneskets

Omvendelse, og Troe paa Sandheds Aabenbaring bliver muelig, overlade vi til *den* at lære; men lægge Mærke til, at et af den sande Aabenbarings Kiendetegn nødvendig er, at mishage det naturlige Menneske, og synes en Daarlighed for den kiødelige Fornuft, ligesom det paa den anden Side er nødvendigt, at den maa være *hemmeligheds-fuld*, da Menneske-Gaaden allerede i sig selv er en Hemmelighed, og maa ved Faldet være blevet saa indviklet, at hvad der skal kunne løse den, ikke alene maa være en Hemmelighed, der kun efterhaanden begribes, men en i Verden *ubegribelig* Hemmelighed, forsaavidt det giælder om *Opreisning* ∴ om Løsning af den Knude, *Faldet* har knyttet. Meget rigtig inddeelde derfor de ældre Theologer Hemmelighederne |A:250| to Slags, skøndt de hverken skielnede grandt, eller udtrykte sig bestemt, thi de *naturlige* Hemmeligheder ∴ dem vi efterhaanden kan begribe, bør ikke kaldes *uopfindelige*, da kun Forvirringen i de naturlige Syner hindrede i at *udfinde* og med Føie troe dem, ligesom der til de *ubegribelige* ingenlunde maae regnes alle de, vi hidtil ei have begrebet, men kun de, der ere foraarsagede ved Faldet. Saaledes kan vi ligesaalidt kalde Ordet om Tre-Enigheden, om Skabelsen, om Kampen mellem Lys og Mørke, Sandhed og Løgn, om Spaadom og Mirakler som det om en evig Gud og et Forsyn *ubegribeligt*, thi det maatte kunne billedlig begribes i Mennesket, og maa endnu kunne det, da Mennesket maa kunne komme til at begribe sit *Synde-Fald*, og derved tillige Alt hvad han oprindelig udtrykte. *Omvendelsen* derimod, og *Forsoningen*, med Alt hvad dermed staaer i Forbindelse, maa være os ubegribelig, fordi det er et *Indgreb* i Historien, der ei har sin Grund i Skaber-Villien, men i den uudgrundelige Kiærlighed, som frelser Skabningen fra Fortabelse. Hvad vi her kan komme til at begribe, er ikke Sagen selv, men kun dens *Virkelighed* som noget der er troværdigt og maa være ubegribeligt.

|A:251| Henseende til Vidskab synes nu vist nok de *begribelige* Hemmeligheder at være *Hoved-Sagen*, da det er dem der skal forklare os Mennesket og Verden i deres *oprindelige* Forhold og Bestemmelse, men vi kan dog godt forstaae, at den overnaturlige Aabenbaring, ei gjorde dem, men de ubegribelige til *sin Hovedsag*, og at ethvert Menneske, der vil sig selv vel, maa gjøre det Samme, thi hvad nytter det ham at vide hvad han skulde være, naar han ikke bliver det! Imidlertid kan vi dog og forstaae, dels at Vidskaben, Mennesket var bestemt til at naae, skal naaes, og dels at Indsigten i, hvad vi ere skabte til og faldne fra, skal og kan være virksom til at vække Bekymring over Tabet og Længsel efter Opreisning. Heraf maa da følge, at den overnaturlige Aabenbaring meddeler, ofte kun som i Forbigaaende de Vink, der ere nødvendige til at *rense* og *udfylde* den naturlige, og at Troen paa de ubegribelige Hemmeligheder maa avle Forstand til at begribe de øvrige.

Nødvendigheden heraf ligger i den evige Sandhed selv, og for Mueligheden borger os den guddommelige Viisdom og Almagt, ja, uagtet det synes mange urimeligt, saa viser dog Historien, at det er saa, og vi kan ret godt see, at det ikke er urimeligt men kun forun|A:252derligt; thi ved Opreisningen maa det sande Menneske gienfødes i os, og under sin Vext udvikles til at begribe Alt, hvad det forordnedes til. *Hvorledes* nu Begreb naturlig udvikler sig, det er et psykologisk, hvorledes og hvorvidt Menneske-Begrebet *har udvidet sig*, derimod et historisk Spørgsmaal, og hvorvidt det første skal kunne besvares, beroer igien paa, hvorvidt vi historisk ere komne, saa vi gjøre bedst i at holde os til det historiske Spørgsmaal, der, i sin Tid, nødvendig maa besvare det andet. Imidlertid kan det aldrig skade først at see ind til sig selv, thi paa vore Vilkaar kommer det dog atter an hvad vi skal kunne see i Historien, og meer end vi have, kan vi umulig begribe. Det Første vi nu kan bemærke, er soleklart, nemlig at selv Ønsket om at kiende og begribe en Sag ikke kan opstaae, med mindre vi have en Forestilling om den, samme være nu for Resten saa dunkel og uvilkaarlig som den vil; men ligesaavist er det, at vi lære aldrig at begribe nogen Forestilling, dersom vi ikke fatte en Slags Kiærlighed til den, ønske at tilegne os den heel eller for en Deel, og er det os nu om at gjøre, at vide hvad vi har, da stræbe vi at gjøre os Forestillingen saa klar som mueligt. Lykkes dette os, saa at den bliver os ligesaa klar som vor Selv-Bevidsthed, da har vi be|A:253grebet den, *som* vi begribe os selv. Er nu Forestillingen sandselig ∴ *betegner* den en sandselig Gienstand som kan forefindes i Rummet, da bliver det Haandens Sag at klare Tingen, og naar vi, ved at adskille og sammenføie (ved Experiment) kan prøve vor Forestilling fra alle Sider, da faae vi et klart sandseligt Begreb om Tingen, saa klart nemlig, som vi har om vort eget *Legeme i sig selv*. Er Forestillingen derimod oversandselig ∴ *betegner* den en Sag som ikke kan forefindes i Rummet, da maae vi give Tid, thi da kan den kun klare sig i *sine Virkninger* med Tiden. Gjør den nu imidlertid et *stærkt* og *kiærligt* Indtryk paa os, da stræbe vi at afbilde og udtrykke den i noget Sandseligt, og gjøre vi det, da er derved skeet et Skridt til dens Forklaring, thi *forsaavidt* Afbildningen hos andre kan vække samme Forestilling, *forsaavidt* har Forestillingen faaet en sandselig Gienstand, hvorved den paa en Maade kommer i Fornuftens Hænder. Det behøver neppe at anmærkes, at Talen her er om *Konst* i vidtløftig Forstand, men vel kunde det behøves ret smaalig at belyse denne dunkle Overgang fra Forestilling til Begreb om aandelige Ting, naar man kun selv var dermed i det Klare. Det er jeg nu ingenlunde, og maa altsaa overlade den Ære til mine Mestere, |A:254hvis Bopæl vel er nem at finde, men da de muelig, for mine Læsere, kunde nægte sig hjemme, skylder jeg disse Meddelelse af de Glimt jeg har.

Naar man vil finde noget reent, skal man vist nok ikke søge det

i en Blanding, men naar man vil finde hvad der kun er til i en vis Forbindelse, da nødes man til at søge det, hvor det er, og saa er det med Konsten, thi den er kun til i Forbindelsen mellem oversandselige Forestillinger og sandselige Ting, hvori de stræbe at afbilde sig. Til *Hjertet*, til det forunderlige Dyb i os, hvorfra Alt udgaar, og hvortil det vender tilbage, til Hjertet maae vi vende os for at faae Beskeed om Konsten, som er unægtelig dets Skiøde-Barn, og alt for tit dets Skiødesynd. Ved Hjertet forstaae vi nødvendig det Følende i os, eller *os selv*, forsaavidt *vi føle* ∴ modtage Indtryk, og da vi nu ikke ere af os selv, saa er nødvendig Følelse Livets Begyndelse, og vor sande Personlighed det Indtryk Forestillingen om vor afmaalte Tilværelse gjør paa vort Legeme. Nu er det i vor Personlighed ∴ med vor Fornuft, vi ene kan begribe, eller indbefatte, hvad der skal begribes af os, og hvem seer ikke her, at Hjerte og Personlighed, Følelse og Fornuft saaledes sammensmelte, at de synes uadskillelige! Erfaring lærer os imidlertid, at de i mange Dele ere hardtad *uforenelige*, |A:255og den eneste muelige Grund hertil, have vi før udviklet, den nemlig, at Fornuften er fløiet til Række, eller sprunget til Pølse, at Personligheden har stræbt at *bemægtige* sig Følelsen, og derved nødvendig sat sig paa Bagbenene mod den aandige Følelse, som en stor Herre i sine egne Tanker, men som en elendig Slave af den sandselige Følelse i Grunden. Vi har ofte bemærket, at det klareste Billede, hvorunder vi kan forestille os Fornuften er *Haanden*, og vi har viist, at Haanden maa være det der synlig svarer til Fornuften, da det er dens ypperste *Redskab*, uden hvilken vi ei kunde *overbevise* os om vor sandselige Selvstændighed, vort Legems bestemte Afsondring i Rummet, og det er derfor intet Under, at Syndefaldet var Haandens Udstrækning efter den forbudne Frugt, thi det var den nødvendige *Yttring*, af hvad Fornuften indvortes gjorde, i det den, mod Samvittighedens Forbud, erklærede sig *fri*, og vilde handle paa sin egen Haand. Fornuften betegnes og betjenes da ved Haanden, men er, ligesom Haanden, kun et Redskab, forunderlig og konstig dannet til det bestemtteste og klareste Føle-Redskab, men, uden Følelse, et tomt, unyttigt Redskab, som en vissen Haand, og, med blot sandselig Følelse, en barket Bonde-Næve, som kun føler hvad der fylder mærkelig og |A:256staaer imod, som Skovl og Greb, og Jern og Staal. Vare alle Hænder saa fornuftige, da fik vi ingen Billed-Støtter eller Farve-Skygger, og hvor Fornuften ei fortrød sit Galskab, blev der ingen Konst, det er begribeligt; men havde Haanden holdt sine Fingre fra hvad der ei kom den ved, da vilde Følelsen vist blevet fiin tilgavns, og var Fornuften blevet *ret* i Hjertet, da havde det klaret sig i *Sam-Vittigheden*, som da vilde blevet dens *Liv-Udtryk* for Vidskab, istedenfor nu at være Navnet paa Sandheds fiintfølende Haand, som trykker Hjertet paa sit ømme Sted, og lader det føle Fornuftens Daarlighed. Da Fornuften *tog for sig selv*, som man

siger om Skade-Ild og løbske Heste, da blev den Sjælen i den sandselige Følelse eller Legemet's Sjæl, og kunde umuelig, hvad der netop er Konsten, tage Tingene i deres *billedlige* Betydning, thi den tog ikke Legemet som Aandens Billede, men som sig selv, og Konsten skulde da være at føre sig Alting til Nytte, men det blev nødvendig kun hvad man kalder Handværk, thi det er Forskiellen mellem *Konst* og *Handværk*, at hiin gaaer ud paa af det Sandselige at gjøre Aanden Billeder, dette derimod paa, af det Samme at gjøre Legemet Redskaber og Bekvemmeligheder. Naar vi huske, at Evner gives for at bruges, og at man umuelig, |A:257 ved at misbruge sine Kræfter kan formere eller forøge dem, saa vil man indsee, at Mennesket ei er i Stand til nogen *Virkning*, som det ikke oprindelig havde baade Evne og Kald til, saa Forskiellen kan kun være den, at Synderen taber Evne til at opfylde sit Kald, og gjør, hvad han gjør, baade keitet og ubetimelig. Heraf følger, at det ufaldne Menneske vilde havt de samme Forestillinger det fik, kun *naturligvis* i en ganske anderledes Orden, Reenhed og Klarhed, vilde stræbt at danne det Sandselige til Udtryk for sine Forestillinger, ligesaa mangfoldig, men langt anderledes ordenlig og hurtig, nemt og behændigt. Naar Legemet ikke havde faaet det gale Indfald, at sætte Foden under sit eget Bord, da havde det intet eget Bord behøvet, havde det ikke forgabet sig i sig selv, da havde det ingen Nøgenhed mærket, og ingen Klæder behøvet, havde det ikke villet gjøre sig et eget Lyst-Huus i Haven, da havde Vaanings-Huset været overflødig; kort sagt: da var der aldrig blevet Forskiel paa Konst og Handværk, thi Haanden havde ikke taget for sig selv, men ladet sig styre af Øiet, og Øiet havde altid seet paa Betydningen. Jo mere Deel *Haanden* skulde have i et Værk, des senere var det blevet frembragt, fordi baade skulde dens Følelse have Tid til at forfines, og det Haandgribe|A:258 lige til at opklares, førend Værket kunde faae sin Betydning, og hvad vi kalde Handværker, saavel som noget af hvad vi kalde Konst, vilde da først blevet udøvede, som en praktisk Forstands-Øvelse, hvorved man, uden selv at tænke derpaa, lærde at begribe Konsten, og med Konsten tillige Aabenbaringen, som den afbildede.

Mine Betragtninger, siger man, vise at der er ikke saa lidet Dunkelt i mit Hoved, og det sander man vist her, men jeg tør haabe, de tillige vise, der er ikke saa lidet Dunkelt i Mennesket, som man allerede maa være noget lysøiet for at opdage, siden de Fleste løbe over det med Harefod, uden engang at mærke, der er *Noget*. Naar man saaledes seer, at uagtet Mennesket altid har naturlig elsket sit Legeme som sig selv, har det dog langt før bygget Paladser for Aanden, end for Legemet, begyndt med hvad der er svarest og endt med hvad der er lettest at efterligne, ja intet Herligt gjort, uden hvad hans Fornuft ikke begreb, da maa man vel falde i Staver, naar man har sat sig i Hovedet, at *Fornuften* er det Ypperste, og at Mennesket,

ved dens Udvikling, blev af et Dyr først til Menneske. Man *maa* vel, siger jeg, *naar* man *seer*, og naar man nu, som vitterligt er, har fundet, at Historien stemmede meget vel overeens med det gale Indfald, |A:259da er det vel aabenbart, at man ikke saae enten hvad man løb over, eller gik forbi. Naar derimod, som sagt, Mennesket var bestemt til at gaae ned ad Bakke, til først fra Synets Høi, at overskue sit Lehn, og nævne hvad han saae med sit rette Navn, til, dernæst, som han gik, i Ord at sammenføie, hvad han følte var beslægtet, og endelig, naar han kom ned paa Marken, til at vise haandgribelig, det var med Verden, som han forud havde seet og sagt; var dette den forordnede Gang, da kan vi godt forstaae at Iliaden maatte komme længe førend Bue-Gangen i Athenen, forstaae, at vel kunde Mennesket lade sig trumle ned af Høien, som Ægypterne, og prøve snarest mueligt, at vise hvad han var, men at han da, i saa Fald, heller aldrig kom et Skridt, end sige mere, tilbage *op ad* Høien; vi kan forstaae, at Mennesket, som *faldt* paa Høien, hverken kunde eller vilde reise sig, og blive der, til han blev fast paa Foden; men vi kan og forstaae, at naar han angrede sit Feiltrin, da gik han sagte ned, og saae sig om, især i Førstningen, og kom neppe ned paa Marken, før det omtrent var glemt, hvad han paa Høien havde seet.

Hvad vi skal komme til at begribe, maae vi kunne forfølge til sin Oprindelse, thi først der lære vi at kiende Aarsagen i Virkningen, og paa Kon|A:260stens Fødsel maae vi da fæste Øie. Det ældste Konst-Værk er unægtelig Verden og Mennesket, men det er, som man maa indrømme, et Værk af guddommeligt, ei af menneskeligt Konst. Imidlertid er det her vi faae fast Fod i Konstens Rige, thi her aabner hele Tiden sig for os, som et stort *Skole-Aar*, hvori der hverken kan, eller efter Mesterens Hensigt skal, læres noget Nyt, men hvori Konst-Værket skal lære at forstaae sig selv, og da begribe sig i *Ham*. Mennesket er Hovedet for det Hele, og hans Liv skulde da være et historisk Cursus, ved hvis Slutning han, som Professor i Historien, creeredes til Doctor i Theologien, og heraf følger, at i Guds Øine giælder intet andet Studium end det historiske for Videnskabelighed; men heraf følger ogsaa, at hvad vi kalde Aabenbaring og Konst kun er en Lignelse af den Guddommens Aabenbaring, som Verden forudsætter, og Skaber-Konsten, som den udtrykker, altsaa en billedlig Gientagelse deraf i Mennesket. Vi have før anmærket, at *Ordet* nødvendig maa være *Midleren* mellem Gud og Verden, som mellem det Evige og Timelige, da det oprindelig er Guds evige *udtrykte* Billede, og kan, ved at sænke og hæve sig, og dele sin Kraft i Røsten, frembringe forskellige og timelige Ting, der, efter et vist Omløb atter forene sig, og vende |A:261saaledes *vitterlig* tilbage til deres Udspring. Vi har ogsaa bemærket, at naar det skulde skee, da maatte Skaber-Ordet i det Timelige berede sig en Forenings-Punkt, hvorover det svævede, og hvor de adspredte

Kræfter vare samlede i et Liv, bekvemt til at udvikles i Ordets oversvævende og giennemviftende Aand, samt at Mennesket ustridig er denne Forenings-Punkt: *Skabningen i Guds Billede og efter Hans Lignelse*. At begribe sig, som en saadan, det er da Menneskets timelige Kald, men han maa for *sit* Øie og for *sin* Følelse først *betegne* og *udtrykke* hvad han er, før han kan *begribe* det. Han maae see sig i Skaberen og Verden i sig, og, efter dette Syn udtrykke Skaberen i sig, og sig i Verden, da først kan han begribe sig i Skaberen, og Verden i sig.

Alt dette er en Gientagelse, af hvad før er sagt, men jeg tør ikke forudsætte, at det er paa rede Haand, og jeg mener det netop her maa tabe sin Dunkelhed, ved i Historien at træde os lige under Øinene. Hvad vi har kaldt den naturlige Aabenbaring er da det her betegnede *Syn*, og nu vil man indsee, hvorfor jeg ei har kunnet bruge Ordet *Poesie*, da det ikke alene som et fremmed Ord og en efterstræbt Rang-Titel, er blevet saa saare misbrugt, men fordi det i sig selv hverken betyder mere |A:262 eller mindre end Konst ∴ *Virken efter Syn*, ingenlunde Synet selv, som dog nødvendig maa *skielnes*, skiondt det *kun historisk* kan *skilles* derfra; thi Konsten ligger allerede i Synet, og maa fødes deraf, og Synet indeholdes atter i Konsten, og udtrykkes i dens Værk. At *see* er ikke nogen *Gierning* af *Seeren*, men en *Sandsning*, ikke Speilet men Gienstanden, eller rettere den som skabde dem og deres Forhold, *gjør Synet*, og et aandigt Syn viser sig selv i et sandseligt Speil, er en *Aabenbaring*. Konst er en Virksomhed, altsaa en *Gierning* af Konstneren, men med Synet lader sig i Sandse-Verdenen Intet gjøre, med mindre det er *til i den*, har et *Legeme*, og hvor dunkelt det end kan være os, *hvorledes* Aabenbaringen *annammes*, saa kan vi dog aldrig tvivle om, at *Ordet* er dens *Legeme*, thi i det og kun igiennem det, kan den *udgaae*, og maa da vist, i det Ringeste, *med det indgaae* i Verden. Her, ved Ordet som betegner Synet, staae vi ved Konstens Vugge, men Billed-Ordet selv tør vi dog ikke kalde et menneskeligt Konstværk, netop fordi det er et guddommeligt, der, langt fra at kræve, udelukker Menneskets Medvirkning. Man seer strax at vi her staae for den store, dobbelte men sammensmeltende Gaade om Synets |A:263 *Indgang* og Ordets *Oprindelse* i Mennesket, man agte vel, at jeg ingenlunde vil lade som jeg begriber den, men paastaaer kun, at Aabenbaring og Ord, som i den evige Sandhed er Eet, maa ogsaa hos Mennesket have fulgdes ad, da Ordet netop er Aabenbaringens *Legeme*, der giennem Tiden skal forklares, begynder med *Billede*, ender med *Sandhed* og forklarer derved at Billede og Sandhed ere Eet i det evige Ord.

Man faaer vel her, i Forbigaaende, berøre, hvad man endnu daglig er udsat for at møde i den livløse Natur, som har en Stund havt Raaderum, jeg mener Snakken om Ordets sandselige Oprindelse, og Aabenbaringens Maskin-Mæssighed. Aldeles

forgiæves maatte jeg hidtil have talt, hvis jeg her skulde bevise, at denne Snak ei har mindste anden Grund, end den, i Øvrigt ganske tilstrækkelige, at Snakkernes Sjæl gaaer med *Snørliv*, og maa altsaa prikkes derigennem, om den skal føle noget, og at den gaaer med Luf-Vanter, saa det maa være tykt og grovt tilgavns, hvad den skal kunde holde paa. Jeg vil kun minde om, at er Billed-Sproget fra i Fjor, da man knap kunde tælle til Fem, saa har man dog neppe givet Ordene deres Bemærkelse efter Tanker, man først siden fik; er Aander ikke Maskiner, da gaaer det heller neppe maskin|A:264mæssig til, naar Aand aabenbarer sig for Aand, og den Uvirksomhed, formedelst hvilken man *er i Aanden*, er netop det modsatte af den, formedelst hvilken man er i Kiødet, og netop Betingelsen for den Virksomhed Kiød-Klumpen modsætter sig, Betingelsen for al *aandig* Virksomhed ∴ al Konst og Vidskab. Tænker man nu ydermere herved paa hine hellige Guds Mænd, der, efter Faldet, kom til at glemme sig selv i Aanden, da seer man let, at deres Uvirksomhed *forudsatte* en ganske overordenlig aandig Virksomhed, og noget ganske andet end en Klods.

Neppe vilde det lønnet Umagen at røre ved Sligt, dersom det ikke havde været nødvendigt, for at berøre den Sandhed, som paa *tvende* Maader har gjort *Snakken* muelig, den nemlig, at vi ere skabte med Ordet, ikke blot forsaavidt vi levendegjordes ved Aanden, men selv forsaavidt vi reistes i Støvet, ikke blot forsaavidt vi fik Lunge og Tunge til at tale, men selv forsaavidt vi ogsaa skulde benævne de sandselige Ting som saadanne ∴ i deres Forhold til vort Legeme og vore Sandser. Derfor kan allehaande Stær og Skader saavel som Poppedrenge lade Munden løbe, skøndt de ei har Aand, og Sandse Sproget kan man lære uden den, men Billed-Sproget lader sig ei lære, fordi det ei |A:265er Lyden, men *Betydningen* det giælder om, og ikkun Aander veed, hvad Ord for Aand betyder, thi *det betyder Aand*. Vilde man nu spørge, hvorledes Mennesket fik Munden op, eller paa Eddas Maal, hvad der var det første Ord, som Mimers Hoved mælede, da er det vel ei nemt at sige, men ei at tale om, at man vel, uden at tage meget Feil, kunde bogstavelig svare: *ab* med Barnet og Abeceten, saa kan man trøstigt svare med Edda, at de første Ord gjaldt *Runerne* paa Solens Skjold, paa Bjørne-Labben, og Ørne-Nebbet, og Brages Tunge, kort sagt, at Mennesket oplod sin Mund for at nævne hvad han saae, og *som* han saae det, og at han maatte falde, før han mærkede, at Jorden havde et eget tiltrækkende Forhold til hans Legeme. Dyrene gik frem for ham, og han kaldte dem, som han saae dem i Aanden, derfor kaldte han ingen Abekat sin Frænde, men at de Navne han gav, ogsaa betegnede det sandselige Forhold, fulgte nødvendig deraf, at Skaberen forstod sin Konst, men det var hvad Mennesket skulde først efterhaanden opdage. Billed-Sproget ∴ Ordets Brug til at afbilde Tingenes aandige Forhold, er altsaa ældre end Hverdags-Sproget ∴ Ordenes

Anvendelse til at betegne Tingenes sandselige Forhold, og mærkeligt |A:266er det, at *det* har man dog af Historien altid fundet sig nødt til at indrømme, uden dog at mærke hvordan man vrævede ved at sige: Mennesket var i Begyndelsen *et Dyr og talde Gudernes Sprog*; der fattedes blot, at man skulde lagt til: nu er Mennesket blevet en Gud, og snakker som et Fæ. Er det en historisk Sandhed, at Billed-Sproget er ældst, da er det en ligedan, at Synet, som det forudsætter, er endnu ældre, og er nu baade Syn og Billed-Sproget Noget, vi endnu ikke har begrebet, da var Mennesket ustridig i Begyndelsen meer end vi endnu begribe, og altsaa ikke et Fæ, men en Gud mod os, det er synes mig, en reen Regning. Saaledes see vi, at Historien stemmer overeens med Beskuelsen, og forstaae med hvad Ret alle historiske Folkefærd begynde deres Sagn med en Gudernes Alder.

I det aabenbarede eller *prophetiske* Ord, aabenbaret, fordi det udsiger noget Hemmeligt, prophetisk, fordi Hemmeligheden i sin Tid skal opdages, i det har vi baade hvad Konsten skal danne, og fornemmelig danne i, men *hvor* er nu Konsten? For at finde den, maae vi ikke blot see, men *tillige høre* Billed-Ordet, og høre det *synge*, Sang, det sige Fuglene os, er den naturligste af alle Konster, altsaa Konsten i sin Natur: Udtrykket af |A:267den *rene* Sandselighed, Skaber-Ordets vingede Lyd, der flagrer mod Himlen og kalder smeltende paa Ordet hvorfra det er adskilt. Hvergang Fuglen synger os over Hovedet, da er det som om den følde, og vilde minde os om at i Mennesket er det store Møde kommet i Stand, og at der skal den hellige Gien-Forening gaae for sig.

Al Kunst har da sin Grund i en dunkel Hørelse af Guddoms Røsten, der frembringer *Anelsen*, som uvilkaarlig udbryder i Sang, og denne Hørelse, maae vi vel indrømme, var en nødvendig Følge af Skaberens *lydende* Ord: ja *spore* vi ikke, især hos Barnet, endnu denne Virkning af det høitidelige Tordenbrag! har ikke den Sanger, hvis Bryst, maaskee mellem Alles, mest lignede Fuglenes, hvem Naturens dunkle Anelse af sin himmelske Herkomst mest enkelt og levende aabenbares, har ikke Goethe, i den sælsomme Sang om Menneskehedens ∴ det naturlige Menneskes, *Grændser*, udtrykkelig kundgjort os, hvilken underlig, rørende Skiælven og veemodig opflagrende Anelse, Lyn og Torden endnu kan frembringe i et følsomt Hjerter, der ei gruer for sin Skyld! Skaber-Ordets Virkning paa det uskyldige Menneske-Hjerter beredte det altsaa til at annamme Synerne, som aabenbares i Bil|A:268led-Ordet, og ligesom i Sandse-Verden, den dunkle Fornemmelse udvikler sig igiennem Sandserne til den bestemte, vilkaarlige Følelse i Haanden, saaledes skulde ogsaa hin Anelse udvikles i en tilsvarende aandig Linie, og Billed-Ordet være det Samme i den aandige Udvikling, som Hverdags-Ordet endnu er i den sandselige: baade det Første og det Sidste, baade Øiemeed, Middel og Maal.

For vidt vilde det her føre, at forfølge denne Sammenligning, men disse Vink behøvedes vel for at belyse den Sætning, at det egentlige Konstværk dannes i Menneskets Hjerte, og at ethvert udvortes kun er et *Udtryk* af foregaaende *Indtryk*, en Følge af Hjertets aandige Elasticitet, der ikke, som den blot sandselige, udsletter men aabenbarer Indtrykket. Havde man *høviske* Øren, da lod dette sig ret besynderlig oplyse, ved et Blik paa Menneskets Natur-Historie, men nu maa Hentydningen være nok, og er det vel i Grunden ogsaa.

Ved Ordet: *Konst*, naar det lyder ene, med det dybe, betydningsfulde Eftertryk det har i Moders-Maalet, skulde man da ligesaa lidt tænke paa nogen Yttring ∴ Udvirkning, som naar man i Henseende til Barnet taler om *Dannelse* og *Opdragelse*: store, dybe Ord, som mest forstaaes slet og bruges endnu værre, og allermindst skulde man, ved *Konst*, som nu sædvanlig, *særdeles* tænke paa de svageste, og mest indskrænkede Ytringer af Konsten i Steen og Farver, som endog for det meste kun ere Ytringer af *Konst-Sands* og *Behændighed*. At opdrage et Barn skulde jo ej være at afrette det til visse Ytringer og *Øvelser*, men at *drage* det aandig *op*, medens det legemlig skyder sig i Veiret, i Høiden til saa fuldstændigt et Udtryk som mueligt, af det store Billed-Ord: *Menneske*; at *danne* det, skulde jo ikke være at afrunde og glatte det til at bevæge sig let og skinnende i Verden, men at befordre Udviklingen til Eenhed og Klarhed, aldeles ubekymret om, hvordan et saaledes opdraget og dannet Menneske-Barn vil tage sig ud, hvad det vil eller kan yttre og øve; noget som desuden beroer paa hvad vi deels ikke kiende, deels ei begribe. Ganske anderledes opdrage og danne for det meste selv de bedre Forældre og Lærere nuomstunder Børn, og jeg vilde da ikke kalde disse Sandheds Ord overflødige, om de end ei stode i særdeles Forbindelse med hvad her tales om, men de staae nu just i den allerinderligste og nøieste Forbindelse dermed, ikke alene fordi vi ved Opdragelsen vise, *hvad* Mennesket er i vore Øine, men især fordi Opdragelsen er den ægte Menneske-Konst, og *derfor* i alle Maader Punkten, hvor *Konst* og *Vidskab* mødes. Ogsaa her fremspringer saare Meget, som er værd at betragte, men det skeer bedst i *Skolen*, naar vi tage den, tilligemed Kirken og Staten i Øiesyn, og her vil vi da blot komme ihu, hvad før er sagt, at Barnet i sin Udvikling til et fuldvovent og forstandigt Menneske, afbilder nødvendig, kun efter dets Vilkaar svagere og stærkere, mattere og klarere, hele Menneske-Slægten Liv, saa at under en omhyggelig Opdragelse, især den som stiler paa og øves under boglig *Konst*, kan og skal den hele Historie paa en Maade blive Gienstand for den Enkeltes Erfaring, af denne ægte *historiske* *Konst* kan og skal ægte historisk *Vidskab* udvikle sig, her kan og skal den indvortes og udvortes Erfaring mødes, hiin foranledige denne, denne rette og stadfæste hiin, og begge omsider sammensmelte i et klart Begreb.

Skal jeg sige, at man i forrige Aarhundrede anede denne Opdragelsens videnskabelige Vigtighed, og stræbde *methodisk* at forebygge de for en saa vantro og uhistorisk Tid ubehagelige Opdagelser, en ægte Opdragelse truede med! Ja, saameget vil jeg sige, at man mærkede, Tiden var kommet, da Barnet kunde og skulde studeres; men indbildte sig dog, at man ved en flygtig Giennem-Bladning havde lært det Hele udenad, og at naar man kunde bringe |A:271|Barnet til at indprænte sig den hele Ramse med store Bogstaver, da var Menneskets Billed-Bog *aftrykt*, og Mennesket udtrykt. Herom skal vi siden nærmere tales ved, og her skal det kun bemærkes, at det uforsonlige Had mellem det attende Aarhundredes Oplysning og min Ringhed, her som i Alt, grunder sig paa den aldeles modsatte Besvarelse af det store Spørgsmaal: skal man stræbe at forvandle Mennesket til en fornuftig Kiød-Pølse, der udelukker, hvad den ei kan begribe, eller at udvikle det til en forstandig Aand, der svinger sig op til sit Hjem, og lader falde, hvad ei did kan følge. Det Sidste er, som man veed, min aldeles eensidige og ufravigelige Paastand, som heller *ingen Aand*, uden at modsige sig selv, kan vige et Haarsbred fra. Aanden spørger da kun om, hvad der af det Sandselige kan følge med, og hvad det Øvrige i Forbigaaende kan bruges til, for ei at hindre men befordre Udviklingen. Det er aldeles ligefrem, at var ikke Mennesket faldet, da kunde Alt følge med, naar det fik Tid til at forfines og forædles, og dertil var jo Tiden, men saalænge man maa gaae bort fra Verden, naar man vil til Himlen, og lade hele sit Legeme i Stikken, da skal man nødes til at indrømme, at det er kun lidt, hvad Sandseligt man kan føre med sig, og at altsaa den Konst, hvormed |A:272|man fordyber sig deri, er meget ilde stædt. Var Mennesket ikke faldet, da kunde han ei have døet, da havde vore første Forældre biet deres sidste Børn, og da vilde man faaet en fortræffelig Konst-Historie, blot ved at studere Natur-Historien, men nu vilde det see ilde ud for os, om denne skulde være Kilden til vor Vidskab, thi da blev hele Viisdommen: af Jord est du kommen og til Jord skal du blive. Herimod protesterer imidlertid ogsaa Aanden eftertrykkelig og siger: af Jord er *jeg ikke kommet*, og til Jord kan jeg *ikke blive*, og denne Protest er det Historien melder os i hvert Værk af, og selv i hvert Sagn om aandig Virksomhed; thi al saadan Virksomhed aabenbarer den høiere Herkomst, og en Udsigt, der ei i Legemet havde sin Skranke. Var Mennesket ikke faldet, da havde hver Slægts fornemste Konst været at avle og opdrage en Efterslægt, hvori Mennesket fortsatte sin Udvikling: efter Faldet derimod var Baandet brudt, og man kan tænke, at hos de Færreste arvede Børnene naturlig Forældrenes Aand. Stakket blev Menneske-Livet, og, selv hvor man holdt paa Aanden, skildtes dog Livet stedse mere i tvende Dele: i Helligt og Søgent, i Hverdags-Liv og Søndags-Liv, og det saavel hos den Enkelte som hos hele Stammer. Under slige

Omstændigheder vilde det aandige Liv overalt, isten for at udvikles, uddøet, efterhaanden, hvis ikke Søndags-Børn og Søndags-Folk havde lært, saa at sige, at balsamere deres *Aand*, som Ægypterne deres Legemer, at give sig en Slags aandig Udødelighed, hvorved de som Forbilleder og Lærere kunde være nærværende for de følgende Slægter. Hvorledes dette skedte, og hvorlidt det Hele vilde hjulpet, dersom ikke Christus var kommet, det skal Historien vise, og hvo seer ikke, at *Stat* er det faste Udtryk for det Kunst-Værk, der skulde forene alle øvrige, og gjøre dem frugtbringende, som *et udødeligt Kunst-Menneske!* Her vil vi kun lægge Mærke til, hvad der bør være Hensigten i enhver Kunst-Yttring, den nemlig, levende og klart at aabenbare sin Aand, især for Efter-Slægten, og her seer man Grunden til, at enhver Kunstner uden Skye har vedkiendt sig den Hensigt, at leve i sit Værk, at gjøre sig udødelig ved det. At han ofte kun vilde være udødelig, for at beundres, og for at virke hvad der sigtede til Menneskets Fordærvelse, det kom naturligviis af, at der enten var en ond Aand over ham, eller den gode eiede ikke hans Hjerte; men de Bevæggrunde som ikke duede, fortav man gierne, og udgav sin Ærgierrighed for Lyst til uindskrænket, gavnlig Virksomhed. Saavist som da nu Tragten efter at gjøre sig uddødelig paa Jorden, for Ærens Skyld, er baade syndig og daarlig, saa vist er det Beviis paa Sløvhed og Aandløshed, naar man, som i den senere Tid tit var Tilfældet, erklærede al Tragten efter jordisk Udødelighed for Daarskab, da en saadan Attraa hos enhver kraftig Aand er nødvendig, og i en vis Grad Betingelsen for al Kunst- Yttring.

Gaae vi nu tilbage til Aabenbaringen i Ord, som den der nødvendig maa indeholde, hvad Mennesket skal kunne udtrykke, og huske vi, at Alt hvad der skal fortjene Navn af Kunst, maa gaae ud paa at uddanne det Sandselige til et levende og klart Billede deraf, saa indsee vi let, at Menneske-Hjertet maatte være *det* Sandselige, der først til en vis Grad maatte røres og dannes, før nogen videre Dannelse kunde finde Sted, men tillige, at da var *Ordet* det hvori Konsten nemmest og føiest kunde yttre sig, og allerede derfor maae vi vente at finde *Digte-Kunst* førend nogen anden. Dog, hvem seer ikke, at Digte-Konsten ei alene nødvendig maatte være den første, men er og bliver den eneste som egenlig fra et aandigt Stade fortjener at kaldes Kunst, da Alt hvad man ellers kalder saa, kun er det, forsaavidt det udspringer af og tjener den!

Meget har man i den nyere Tid trættedes om hvad Digte-Kunst er, men fra hvilken Side man end tager Spørgsmaalet med Aand, er Svaret let, thi den kan ikke være andet end *Sammensmeltning af Syn og Sang*, og herom var man i Grunden stedse enig; kun om af hvad Beskaffenhed Synet skal være kan man tvistes i det Uendelige, naar man paa begge Sider, eller paa en af dem fattes Aand, og for Aanden er det egenlig kun Spørgsmaalet

hvorledes Sammensmeltningen skal befordres og fuldendes. Heller ikke dette Spørgsmaal synes vanskeligt at besvare, naar vi kun ret betænke, hvad her spørges om; thi er det Aabenbaringen, som i Ordet skal sammensmelte med Sangen, og kan denne Sammensmeltning, eller bestemtere: *Støbning*, ei være andet end et Udtryk af hvad der alt er foregaaet i Hjertet, da indsee vi let, at det Arbeide maa have Tid, om det skal lykkes, at alt Hastværk maa her blive Lastværk, og at al Stræben efter at levere et fuldendt Konstværk, før det er fuldkommet i os, kun tjener til at forringe og forfuske hvad vi kunde levere, saa vi i det Høieste frembringe en klar Skal paa Kiernens Bekostning. Advarsler herimod nytte imidlertid lidet eller intet, naar de ei oprinde i Konstnerens eget Hjerte, thi hvem der kan glædes ved at frembringe en klar Skal med ingen, eller med en svang Kierne, har ikke andet i sit Inderste. At Advarselen vilde være overflødig, hvis Mennesket ikke |A:276| var faldet, behøver neppe at anmærkes, thi det er en følgelig Sag, at hvem der ei indvortes vil overskride sine Grændser, vil det end mindre udvortes, hvem der inderlig elsker Synerne, vil ikke for en tom Rundings og Velklangs Skyld, sønderlemme og forvanske dem, ja, hvem der kun seer med Aandens Øie finder intet Tiltrækkende ved det Sandselige, uden forsaauidt det afbilder Aanden, og fristes da end ikke til at uddanne det Sandselige som noget i sig selv. Spørge vi nu, hvad Digte-Konsten skulde nyttet til, da fatte vi neppe endnu dens hele Bestemmelse, og selv hvad der lader sig nogenlunde fatte, maa synes mange sværmerisk; men saameget er klart, at den, som Hjertets nødvendige Udtryk, skulde atter gaae til Hjertet, og *derigiennem* avle bestandig varmere og klarere Udtryk, indtil hele Aabenbaringen speilede sig klar i Hjertet, og stod forklaret i Sproget. Hvorvidt vi nu skulde tænke os Aabenbaringen fuldendt, førend Konsten begyndte, eller forestille os begge i bestandig Vexel-Virkning, kunde vel synes at være et Spørgsmaal, men er det dog neppe, thi vi kan ikke feile ved at ansee Menneskets legemlige, fortløbende Aabenbarelse, for et Billede af den aandige, der maatte foregaae og foraarsage hiin, naar Legemet ei tog for sig selv. Mand og Kvinde staae for os som de varige og |A:277| sandfærdige Mindesmærker om, hvad Mennesket var af Begyndelsen og skulde stedse været: *Hoved* og *Hjerte* i Samfund og stadig Vexel-Virkning, i Hovedet skulde Synerne fremspringe, indaandes i Hjertet, udbryde i Sang og paakalde Aanden, som atter neddalede i nye og store Syner, hvoraf det ene omfattede og forklarede det andet, indtil omsider, i Tidens Fylde, Himlen oplodes, og Gud opslog sit evige Paulun hos Menneskens Børn, optagne i Englenes Samfund. Skyggen af den hemmelige hellige Vexel-Virkning mellem Aand og Hjerte have vi beholdt i *Kysset*, men Kraften og Reenheden fattes, det mægter ei at sammensmelte, thi det er kun oprindeligt et Tegn, der forudsætter den indvortes

Eenhed i aandig Kiærlighed, og den opløstes i det Øieblik, da Mennesket kaldte Legemet Grændser *sine*, thi da stode Mand og Kvinde for hinanden som to adskilte Personer, der i det Høieste kunde forbindes, og hvem der selv ikke paa denne Punkt føler, at det var et Fald, da Mennesket anmassede sig Personlighed, maa aldrig have følt hvad inderlig Kiærlighed til Kvinden er, maa ikke kunne føle, at hvad der er det Høieste, Menneske-Hjertet under sine inderligste, ædelste Rørelser kan drømme om, *det er hvad der var Guds behagelige Villie og Menneskets Bestemmelse*. Ret grueligt, |A:278 og et himmelraabende Vidnesbyrd om, hvor iiskoldt Hjertet paa Aandens Side var blevet, er det da tilvisse, at man har udraabt Menneskets Personlighed, Individualitet, Jeghed, Fornuftighed, eller hvad man vil kalde den hovmodige, forfængelige, ulyksalige Grille i os, formedelst hvilken vi *adskille* og *løsrive* os i Hjertet fra Gud og hinanden, udraabt det for Menneskets ypperste Fortrin, lovpriist det, som den herligste Gave Skaberen skiænkede os, uagtet Han maatte nægtet sig selv, for blot at lade det giælde. Man skamme sig ved at kalde dette Sværmerie, eller man bevise, at det er andet end et levende Udtryk af, hvad vi paa vore Fingre kan tælle os til maa være sandt, og en Sandhed, hvorpaa vort Vel beroer, thi komme vi ei til den levende Følelse, at vi ere faldne, og *vil kun som Faldne være vore egne*, da er ingen Opreisning muelig, da er al Aabenbaring, Konst og Vidskab spildt paa os, som Lægemidler paa det brystne, følesløse Hjerter: og hvilken Aand skulde da ei, medens der endnu er Haab, heller end at den Ulykke skulde times nogen, ryste Gløder over ham, som jo Lægen ei skaaner Legemet for gloende Jern, naar det hedder: Liv eller Død! Den Aand vilde i det mindste jeg ikke være, eller have Samfund med, thi det er Mephistopheles som leer, naar Sjæle fortabes; |A:279 og vil man end ei have mig til Præst, saa kan jeg dog ikke holde op at være det, tie kan jeg hvor man ei kan modsige mig, tie maa jeg med hvad Tiden ei er værd, hvad den haaner, eller misbruger; men tie kan og maa jeg ikke med hvad man, ved at nægte, maa stadfæste, med hvad der kan og maa drive hvert Menneske, som ei har svoret Sandhed Had, til at see hvad Mennesket er, og hvad han trænger til; Evangeliet er Tiden ikke værd, thi den vil enten ikke høre det, eller den vil sove paa det; men *Loven*, den er efter Tidens Tarv, *derunder* har den trodsig indskudt sig, *derfra* er den tildeels i Færd med at liste sig; men ligesom det er den jeg nu hviker om i affarvet Dragt, saaledes vilde det være den, jeg udtordnede, hvis jeg gik nu i Præste-Kjortel.

Dog, stikke frem, for at vise han lever, ei meer skal Præsten her, og vi vende os da atter til Betragtningen af det gaadefulde Menneske-Liv, hvor vi da maae skielne tre Virkninger af Aanden, som skulde fulgdes ad, men i Historien som adskildte mere følge efter hinanden; den Første kalde vi vel bedst *Henrykkelse*, thi derved skal den Stemning betegnes, under hvilken de *forunderlige*

Syner, som kundgiøre det *Sandseliges Storhed*, som *Billede* af det Evige annammes; den |A:280|anden bør vel kaldes *Henrivelse*, thi derved skal den Magt betegnes, der i Ordets Strøm henriver Hjertet af Kiærlighed til det Sandseliges *Skønhed* som Aandens Billede, og den tredie maa vi kalde *Oplysning*, thi dette Ord betegner det Sandseliges Forklaring i Aanden, hvorved det begriber sig selv i *Sandhed*, som dens *Billede*. Laane vi Historien et opmærksomt Øie, da see vi ligesom tre store Tids-Rum, hvoraf hvert synes at have taget sin Part, og det tildeels uden inderlig Sammenhæng, men forsaavidt det Sidste var Tilfældet, blev Enden: *Oplysningen*, ogsaa derefter; og den Nødvendighed, hvormed de, uden at staae i Vexel-Virkning, *faldt fra hinanden*, viser noksom at Vexel-Virkningen burde fundet Sted, uagtet det paa den anden Side tillige viser, hvad vi ogsaa kan forstaae, at i den første Tid maatte Henrykkelsen, i Middel-Alderen Henrivelsen, og til Slutning Oplysningen være det Herskende, eller hvad man vel ret bogstavelig maa kalde: *Hoved-Sagen*. Ogsaa her maae vi falde i Forundring over Palæstina, thi i Ordet derfra finde vi unægtelig de tre Afdelinger i bestandig Vexel-Virkning, saa at det Sidste netop udvikler det Samme forklaret, som det Første indeholder forblommet, uden at et Ord er faldet til Jorden, uden at nogen For|A:281|ventning er vakt, som jo opfyldes, og hvad jeg før har sagt, maa jeg her gientage, og bede dog Enhver som har Aand at betænke: var *det* gaaet naturligt til, da maatte Jøderne være det eneste ufaldne Folkefærd, men da de nu ere intet mindre, saa maa det ogsaa være en *overnaturlig* Aabenbaring, som, i Modsætning til deres naturlige Hang, beskriver hvad vi kan indsee var Menneskets forordnede Bane. Vilde man dog engang lukke Øinene op, og see, hvad der dog nok er værd at see, at ethvert Folk, *undtagen Jøderne*, stod i god Forstaaelse med hvad de kaldte deres Aabenbaring, og skabde sig Guder efter *Hjertens Lyst*, Jøderne derimod laae stedse i Strid med hvad man kalder deres National-Gud, og *maa* kalde saa, om det skal være gaaet naturligt til, og ombyttede ham, naar de turde, med fremmede Guder! Denne Bemærkning, som, ret mærkelig, netop findes hos Jeremias, skulde man dog rigtig betage sin Sandhed eller sin Kraft, førend man behandler den ebraiske Aabenbaring, som de hedenske Myther, de bibelske som andre classiske Skribenter, eller, som for det meste er Tilfældet, langt mere selvklogt og selvraadigt. I Forbigaaende være det sagt, at man meget vel, *uden at kiende* det Gamle Testamente, kan være Christen, naar |A:282|man kun ærlig troer paa Forklaringen i det Nye; men at, ligesom man ei kan nægte det Gamle *Troværdighed*, uden derved at modsige det Nye, saaledes skal man vel bare sig for at begribe Mennesket i Historien, uden baade at kiende og troe det Gamle Testamente; thi Christendommen er en evangelisk Aabenbaring, som ene er bestemt til at afhjælpe Slægtens moralske Trang, og derved sætte saavel de enkelte Lemmer, som

den Hele, i Stand til at naae deres Bestemmelse, den er et *Evangelium*, som forudsætter *Loven*, hvori Menneskets *naturlige Forhold* til Gud, og Verden, baade *før og efter Faldet*, aabenbares. At forkaste det Gamle Testamente og antage det Nye, om det endogsaa lod sig gjøre, var kun at gjøre det Nye aldeles uforklarligt, og forskyde al historisk Vidskab. At sætte det Gamle Testamente i Linie med nogen hedensk Mythologie, er ikke alene uchristeligt, men tillige latterligt Galskab, da Israels Aabenbaring umuelig lader sig forklare af Jødernes Natur, og endnu mindre af noget andet Folkefærds, saa man, for at slippe, maatte giætte hen i Veiret, paa et Folk, hvem *den Aabenbaring* var naturlig, og som dog var uden Spor forgaaet i Historien. Hvor umuligt nu dette var, seer man strax, naar man nødes til at indrømme denne Aabenbaring [|A:283](#) Fortrinet for alle bekjendte Mythologier, thi da maatte det Folk som havde den høieste Aand og den sandeste Aabenbaring været et af de ubetydeligste i Historien, langt uslere og ubetydeligere end Jøderne, og Aabenbaringen kunde da endnu mindre være dem naturlig. Vil man nu med eet Blik see hvori den ebraiske Aabenbarings Fortrin for enhver anden bestaaer, da agte man paa, at den alene udleder Verden umiddelbar af det guddommelige Ord, at den, fra Først til Sidst dreier sig om *Mennesket* i hans aandige og hjertelige Forhold til Gud, og angiver kun løselig de sandselige Tings Betydning ved Skilsmissen mellem Reent og Ureent, ved Offer-Lovene, og ved at bruge deres Navne som Billeder paa det Aandige i Gud og Mennesket! Man læse Psalmerne, og see, hvorledes Hoved-Summen af Mose-Lov: Kiærlighed, reen, aandig Kiærlighed udstrømmer af Hjertet, formaaer alt Sandseligt uden som Billede, og brydes kun i sin Jubel af det faldne Menneskes veemodige Klager! Man læse Propheterne, og finde der den klare Oplysning om al Offer-Tjenestes Forfængelighed, naar den var andet end Udtryk af Hjertets Fromhed, men hermed finde man sammensmeltet den faste, urokkelige Troe paa den hele foregaaende Aabenbaring! Man gjøre [|A:284](#) dette, og saa tage for sig Hedningernes Myther, Digter-Værker og vise Mænds Skrifter, der jo aabenbar ere de tilsvarende Led til Loven, Psalmerne og Propheternes Bøger, Man see her, at det Høieste i Mytherne er Forgudelse af hvad der hist er guddommelige Egenskaber, see, hvorledes Guderne igiennem Digter-Værkerne fornedres til Mennesker, eller opløses til Skygge-Billeder, hvorledes det Sandselige, der alt i Mytherne som Billeder fængslede ∴ opslugde Aanden, nu hardtad udelukkende bliver Følelsens Gienstand, man see endelig i de Vises Skrifter for det meste en kold og kraftløs *verdslig* Viisdom der foragter Mytherne og leger med Poesien, eller i det Høieste en ligeledes kraftløs Bestræbelse efter i Gude-Skyggen at forklare Mennesket! Man gjøre denne Sammenligning, og Man lægge Mærke til, at medens Mytherne

glemtes, Digter-Værkerne hensmuldrede, de Vises Forjættelser om gyldne, oplyste Tider tabde sig i Mørke, imidlertid kom unægtelig det Lys i Christen-Dommen, som hele det Gamle Testamente pegede paa, og *vedkiendte* sig den hele ebraiske Aabenbaring, tog den i sin Straale-Arm, har tilligemed den forandret Verdens Skikkelse, og ladet Skyggen gaae to Streger tilbage paa Skiven, frembragt en høiere Konst og en klarere Vidskab, end de viseste Hedninger [|A:285](#)kiendte; dette giøre man, og kalde saa den ebraiske Aabenbaring en Mythologie, om man tør, om man vil lukke sine Øine, for at unde sin kiødelige Fornuft den Triumph, at have blind ledt Blind i Graven!

Jeg havde tænkt at udføre dette videre, at vise nøiere hvilken uforlignelig Storhed der udmærker Forestillingerne i Israels Aabenbaring, hvorledes der under Smeltningen er vaaget over, at det Frygtelige ei formildedes *paa Sandheds Bekostning*, at ikke det mindste af Storheden opoffredes, for at skaffe Sangen Ynde og Velklang, ingen Hemmelighed udelukdes, for at giøre den fattelig, kort: at Konsten ei i mindste Maade, for at frembyde et rundere, klarere, glattere Værk, forgreb sig paa Aabenbaringen; Noget man vel skal bare sig for at vise Magen til, eller forklare naturlig. Det var min Tanke, siger jeg, at giøre dette; men baade er jeg alt blevet vidtløftigere, end man vel ønskede, og tillige mener jeg, at disse Vink, føiede til den Udvikling jeg af den ebraiske Historie har givet, maa kunne yde dem der behøve og ønske det, Veiledning til, fra denne Side, at indkige i det Gamle Testamentes Herlighed, som Sløret kun for de Vantroer bedækker.

[|A:286](#)Saare meget fattes vist nok denne Betragtning i Fuldstændighed: hardtad den hele Historie, men da det just derfor ikke nytter at tænke paa Fuldførelse, bliver det vel bedst, paa en skikkelig Maade at bryde af, og det vil jeg nu prøve paa, ved at samle, hvad der efter mine Tanker skulde findes i det Forrige, og som det, i manglende Fald, jo dog, hvis det duer noget, er godt man finder her, ligesom det i modsat Fald, endnu kommer tidsnok.

Aabenbaring er en *Kundgiørelse i Ord* af de sandselige Tings, først og sidst altsaa af *Ordets Storhed*, som Billedet af evig Sandhed. Alle Myther vidne om, at en saadan Aabenbaring hører til Menneskets Natur ∴ *forordnede Vilkaar*, som man bestemt kunde og burde kalde *Skiebne*, men de vidne ogsaa om vor Trang til en overnaturlig: *indskudt* Aabenbaring, og det til en saadan, hvorved ikke allene den naturlige rettes og udfyldes, men hvorved vi tillige kan *opreises* af det *Fald*, som *Trangen selv* aabenbarer.

Heraf følger, at den *indskudte* Aabenbaring maa, *forsaavidt* den kundgør en *indskudt Begivenhed*, som *Opreisningen* nødvendig er, *være os ubegribelig*; men *forsaavidt* den kundgør Menneskets oprindelige Vilkaar og [|A:287](#)Faldet, maa den

efterhaanden kunne *begribes af det opreiste Menneske. Som Troes-Artikler* maa den indskudte Aabenbaring nødvendig tilintetgjøre alle Myther, men forsaavidt de faae Lov til at glemmes i Historien, forudsætter den dem som mørke Vidskabs-Kamre, hvortil den har Nøglen og Lyset, og vi kan da være visse paa, i alle opbevarede Myther, ei alene at finde Oplysning om de Folks Vilkaar, som have opfundet eller tilegnet sig dem, men ogsaa at finde mangt et Vink om *Menneskets oprindelige Forhold*, især til de sandselige Ting, som vil klare sig i den indskudte Aabenbarings Lys, og stadfæstes ved Erfaringen.

Konsten er den Virksomhed hvorved det Sandselige *indpræger* og, i god Forstand, *tilegner* sig Aabenbaringen, eller med andre Ord: den er *Hjertets aandige Virksomhed*, thi i Menneske-Hjertet er det, at *Sandseligheden mødes af Aanden i Ordet*, og kan tilegne sig Aanden, ved at indpræge sig *Ordet*, der, som Aand i *sandseligt Udtryk* ∴ *i Lyd*, kan virke aandig paa det Sandselige. Konstens egenlige Bestemmelse er da *Hjertets Dannelse* til et levende og klart Billede af Aanden, hvilket, som vi før have seet, er det Samme som *den sande* |A:288| *Skønhed*, der nødvendig maa *udtrykke Ordet*, altsaa Frembringelsen af et bevidst, tonende Hjerte-Ord, eller Ord-Hjerte, som i Sang forklarer Sandhed, det er *Sandheds Brud*, som Han *ved Aanden i Ordet* trolovede, og beredte sig. Enhver som kiender noget til Christendommen, seer let, at denne Beskuelse har udviklet sig af, og stræber at sammensmelte med Ordet om Christi Forhold til sin Kirke, som sin Brud og sit Legeme, men derfor vrage man den kun ikke, thi er Christus *Ordet* og *Sandheden*, er den *Hellig-Aand* Kiærligheds og Sandheds Aand, er det *Sandheds-Kiærlighed*, hvorved Hjertet bliver den Hellig-Aands Tempel, opreiser Christendommen Mennesket, og fører saavel det hele Legeme, som de enkelte Lemmer til deres beskikkede Maal, da maa netop Betragtningen af Menneskets oprindelige Vilkaar paa det nøieste stemme overeens med Aabenbaringen om Kirkens Vilkaar, da Kirken jo ikke er andet end det *igienfødte* Menneske, som *fornyes efter Hans Billede, som skabde det*. At derimod en saadan Overeens-Stemmelse, naar Betragtningens Rigtighed lader sig godtgiøre, vidner hørøstet om *det Ords* Sandhed, der *avlede Betragtningen*, det er øiensynligt, og *derfor* anføres det.

|A:289| At nu Betragtningen lader sig forsvare og bevise for enhver som har Aand, og hvem der ikke giver Aanden Magt, kan jo ikke tale med om Konst og Vidskab, det troer jeg at have viist; men overflødig er det dog neppe, med et Par Ord endnu at pege paa, hvorledes denne Betragtning af Konsten forholder sig til hvad man, dels med, og dels uden Føie sædvanlig kalder *dens Værk*.

Hjertets Dannelse, som Konstens Værk er en *Begivenhed*, som udfylder hele Tiden og omfatter hele Verden, thi *Konsten ligger i Ordet*, som skabde Mennesket til sit Billede, og vil aabenbare sig

deri. Begivenheden maa nødvendig omfatte Alt hvad der staaer i Forbindelse med Menneske-Hjertet, altsaa, Alt hvad der er Gienstand for dets Fornemmelse ∴ alt Sandseligt, og heraf følger nødvendig en, hele Verden omfattende *Yttring* af Konsten, som dog skal være den indvortes Virkning underordnet og staae i dens Tjeneste. At nu i denne *Yttring* Ordet igien maa spille Hoved-Rollen følger af sig selv, og saaledes bliver da udvortes *Digte-Konsten* den egenlige Kunst, som baade virker umiddelbar til det store Øiemed, ved at virke paa Hjertet, og middelbar, ved foreløbig i Ordet at forbinde hvad der efterhaanden skal forenes, ligesom Digte-Konstens Værk ∴ aandigt Kvad, er |A:290|Forbilledet paa, hvad der i en høiere Mening skal blive af Hjertet ∴ af Mennesket, aandig forbundet med hele Verden, som dens *Hoved*. Hvorledes nu Alt hvad man ellers kalder Kunst, har udviklet sig af, eller, i modsat Fald, er kun et Tyverie fra Digte-Konsten, var saare nemt at vise; og hvem tvivler vel om, at Digteren malede med Farver, og byggede af Marmor, længe førend Nogen rørde enten Pensel eller Meisel! Hvem seer ikke, at naar Haanden, uden at følge og tjene aandig Syn og Sang, vil selv gjøre Noget, da øver den kun et *Handværk*, hvorpaa Legemet vel, men Aanden aldrig kan sætte Priis! Hvem kan ikke forstaae, at naar man gjør Vers, som intet Aandigt udtrykke, da driver man ogsaa et Handværk paa Digte-Konstens Regning, og stræber kun at narre sig selv og andre, ved at misbruge Billed-Sproget, der beholder sin Klang og sandselige Bemærkelse, men taber sin Betydning, naar det misbruges til at udtrykke sandselige Følelser og Forhold, som *Noget i sig selv*.

Jeg veed jo alt for vel, at disse Ting i vor *konstgale* Tid, kunde høilig trænge til en nøiere Udvikling, men deels hjalp den sagtens ikke stort, thi naar man gjør sig gal med Kunst, da er det jo netop, fordi man *ikke vil være klog*, og deels |A:291|udkrævedes dertil en egen Betragtning af Digte-Konsten, som jeg maa giemme til en anden Gang. Kun det maa jeg bemærke, at naar man af, hvad sagt er om Konsten, ei godt kan udlede den Kunst, at gjøre Nar ad Folk, da maa man ingenlunde troe, det enten er fordi jeg har glemt den, eller fordi jeg mener den i sig selv er saa ringe og gemeent et Handværk, som den sædvanlig drives til, men heller tænke, det er fordi jeg ikke forstaaer den, og af en meget naturlig Grund *ikke har kunnet fatte* Viisdommen i hvad Athene, Boghandlingens Athene, April sidstleden, derom meldte. Det kommer nu vel sagtens af, hvad og Athene i det hun læser mit Riimbrev sin Text, med Rette siger, at man maa selv have *Øvelse* i Konsten, naar man skal kunne meer end sluddre om den, og jeg tør ikke rose mig af slig en Øvelse i det Comiske, som Athenes Secretair, thi skiøndt han kun har skrevet Vers med paaholden Pen, saa har han destomere flydende i Prosa kundgjort sit comiske Talent. Imidlertid, da Læseren neppe tager enten Athenes Viisdom eller den Exceptio stupiditatis hun, i mit Sted

har gjort, for gode Vahre, maa jeg vel kortelig sige min Mening om Hans Michelsens tvetydige Konst. Grunden hvi den ikke lader sig umiddelbar udlede af den store Konst, mener jeg er, at den ikke egenlig har |A:292sin Grund deri, men kun i Evnen til at bekæmpe hvad der vilde forhindre Konsten, til at smække de Fluer der vilde stikke Broke, medens Drupner og Mjølner var i Værk. Gjør Nar ad *Fanden*, ikke ad *Folk!* siger Ordsproget, og det anseer jeg for et Ord der kommer fra Menneskets inderste Hjerte, saa at Satiren, naar Mennesket ei ved Faldet, var selv blevet en naturlig Gienstand for den, blot skulde øvet sig paa den gamle Satyr, som Menneskets aandige *Krigs-Konst*. Heraf følger at Satiren er ikke egenlig Hjertets men Fornuftens Konst, og *Personlighedens* Vaaben-Øvelse, og naar nu Fornuften tog galt afsted, maatte den da *naturligviis* komme i et fiendtligt Forhold til det gode Hjerte ∴ den aandige Sandheds-Kiærlighed, og det lader sig ikke omtvile, at Fornuften, som her baade var Part og Dommer i een Person, jo helst vilde dømme til sin egen Fordeel. Videre at udvikle mine Tanker om det Comiske, forbeholder jeg mig til bedre hen, og dette Vink kan vel for det Første være nok til at vise, baade hvorfor jeg ikke, under denne Betragtning, har brudt mig om Satiren, og *hvorvidt* jeg anseer den for en Fandens Konst.

Ved nu ellers at nævne en Konst, der ikke sjelden har øvet sig paa Sandheds Bekostning, mindes |A:293vi om, at det naturlige Menneske vist kun har øvet den rette Konst meget slet, som da alt var en nødvendig Følge af en forvirret og forvansket Aabenbaring. Heraf følger da umiddelbar Trangen til en egen *historisk* Konst i *Modsætning* til den naturlige, da naturlig og historisk derimod *oprindelig* skulde være Eet, med andre Ord, deraf følger umiddelbar den før omtalte Trang til *Opreisning* med Evne til at gjøre det Krumme ret igien, og indhente det Forsømte. Det er da den *christelige* Konst, hvis indvortes Virksomhed vi før betegnede, men som vi endnu engang maa nævne, for at bemærke, at ligesom den kun ved et ubegribeligt Underværk kunde komme til Verden og os til Gavn, saaledes kan den ikke heller paa anden Maade fuldføre Værket ∴ forvandle og forklare det Sandselige, som er ved Faldet blevet Død og Forkrænkelighed undergivet. Det maa være os ligesaa ubegribeligt, hvorledes vort Legeme kan opreises forklaret og Verden forvandles efter dets Lignelse, som det er os ubegribeligt, *hvorledes* vi aandig kan opreises ved Troen paa Ordet, aabenbaret i Kiød, paa den Korsfæstede, igien Opstandne. Men, naar vi aandig ere opreiste, da maae vi baade kunne og skulle i Ordet afbilde den Konst, der virker paa vort Hjerte, og saaledes frembringe det Forbillede af |A:294Sandse-Verdnens Forklaring, som først ved Legemets Opstandelse kan gaae for sig. Dette skeer, i det vi tilegne os og udtrykke Israels Aabenbaring, thi derved opreises det sande Menneske aandig i os, og Prophetien opfyldes.

Spørge vi nu, *hvorledes* det kan gaae til, da spørge vi om en Vidskab, der kan gjøre os *Opreisningen* begribelig, hvilket, som vi have seet, er et unyttigt Spørgsmaal, da det er umueligt, at Mennesket i Tiden kan komme til at begribe, hvad han ei naturlig kunde have nogen Forestilling om. Enhver af Opreisningens Følger maa i Grunden være ligesaa ubegribelig som den, da de jo samtlig i den have deres Grund, de kan kun af os begribes i *deres Følge* af den, som et fortløbende Underværk, der aandig udtrykker hvad der naturlig skulde udviklet sig. Mennesket skulde paa naturlig Maade kommet til den Forstand, at han var et virkeligt Billede af den evige Sandhed, og at Verden var et Billede af ham, altsaa at han var Skaber-Ordet i sin Kraft, dertil skal vi ogsaa komme, men paa overnaturlig Maade, thi vi ere det ikke længer i os selv ∴ i vort Legeme, men kun i Christo ved Troen ∴ ved det kiærlige Samfund med Ham i Aanden. Vort Legeme, som ved efterhaanden at forfines, skulde aabenbaret os det Sandseliges Vilkaar og |A:295|lært os at forfine alt Sandseligt, saa vi klarlig kunde begribe det, som Aandens Skabning og Billede; vort Legeme sunket sammen i sig selv, gaaer nu naturlig ikke Forklaringen, men Opløsningen i Møde, og kan kun ved en underfuld Opreisning eller Forvandling, paa een Gang vorde det Redskab for Aanden, hvortil det efterhaanden skulde været udviklet, derfor kan Aanden aldrig her blive os *haandgribelig*, og aandig Vidskab bliver derfor, i *Fornuften*, aldrig meer end en Skygge af hvad den skulde været. Allerede derfor er det daarlig, at eftertragte Vidskab for dens egen Skyld, da den kun kan sige os hvorledes Alt skulde være, uden at have Kraft til at forvandle det dertil. Vidskabs Nytte bestaaer kun deri, at den skal paaminde os om at eftertragte i Aanden, hvad der ei kan naaes i Kiødet, at fæste det Haab til Evigheden, som ei kan opfyldes i Tiden, at søge i Christo hvad vi ei kan finde i os selv: det fuldkomne, i Sandhed forklarede Menneske. Dette skal den, og tillige, mod den kiødelige Fornufts Anfald, forsvare Troen; men for at gjøre det, maae den naturligviis ikke hæve sig over Troen, eller udgive sig for den, og det er en farlig Klippe, hvorpaa vi saa let kan lide Skibbrud og tabe Troen, at det er hellig Pligt for hver Christen, idelig og alvorlig at advare baade sig selv og andre |A:296|med det sande Guds Ord: *Kundskab opblæser, kun Kiærlighed opbygger*. Aldrig glemmes denne Advarsel lettere og aldrig behøves den høiere, end i Dage, som de nærværende, da Hjertets Kulde paa den ene og en falsk Gnosis paa den anden Side, gjøre det nødvendigt for boglærde Christne i Vidskab at søge Paamindelse og Forsvar. Jeg veed det jo vel, at de Fleste mene, *jeg* i al Fald kunde spare mine Advarsler, deels fordi den Vidskab jeg taler om er Intet bevendt, og deels fordi den er af Snegle-Art; men dermed dysser man mig ei i Søvn, thi den Dag kommer saa vist, som den alt var her, da man skal indsee, at den Vei til Vidskab jeg peger paa, er den eneste, som fører til noget

Forsvarligt, og da skal man vel faae at see, at man kan i Forstanden være ganske enig med mig, og dog kun spille med Skyggerne af *Troe* og *Haab* og *Kiærlighed*. Sagen er og saare forklarlig, thi den kiødelige Fornuft kan i Verden ligesaalidt opreises som Legemet, hvori den har sat sig fast; i det opreiste Menneske kan og maa der udvikle sig en aandelig Forstand, som ingen tilsvarende Forstand eller Personlighed har i os, uden forsaauidt Christus boer ved Troen i vort Hjerte. Fornuften har imidlertid naturlig Forstanden i sin Haand, og stræber naturligviis at drage den høiere Forstand til |A:297sig 3: *vi som Personer* stræbe at anmasse os den Forstand som ene hører Christus til, og komme let til den Indbildning, at vi have *opreist os selv*, hvorved vi da i Grunden fornægte Christus, og henhøre paa os selv, hvad der kun er sandt om ham. At vi derved modsige os selv, da Ingen som falder fra Aanden, men *kun den der selv fornedr sig*, kan opreise sig selv, er ganske rigtigt, men at Fornuften ikke er bange for en Selv-Modsigelse, naar den mener at see sin Fordeel deri, viser ikke blot Faldet, men ret klart de nyere Philosophers Systemer, og hvad der gjør Blændværket mueligt, er at Mennesket vel, hvis han *ikke* var *faldet*, skulde, som Christus, *fornedret* og *opreist* sig selv, som Verdens Løser. Eenheden af Natur og Historie, som maa forudsættes og skal frembringes, men kan kun frembringes ved en ubegribelig Guddoms-Konst, den begynder man at haabe kan frembringes ved Fornuftens Konst, saasnart man anseer selv den sande Vidskab i *Fornuften* for andet end en Skygge, og da man nu ikke formaaer at gjøre Kiød til Aand, saa stræber man at gjøre Aand til Kiød. Saa gjorde Hedningen indtil Christi Tid og frembragde derved en *bagvendt* Skygge af Menneskets beskikkede Idræt; |A:298saa gjorde Papisten indtil Luther kom, og gav os derved en *bagvendt* Skygge af *kirkelig Konst*; saa gjorde Humanisten indtil vore Dage, og gav os en *bagvendt* Skygge af kirkelig Vidskab; Historien er derved blevet lang, og lys og lærerig; men vel vogte vi os for at give Efter-Slægten en *bagvendt* Skygge af universal-historisk Konst og Vidskab, thi da maatte Slægten forsvinde i Naturens store Skygge-Rige!
